

A LEGFÁJÓBB VÁLSÁG

BLAZOVICH JÁKÓ
O.S.B.

BLAZOVICH JÁKÓ O.S.B.:

A LEGFÁJÓBB VÁLSÁG

KORDA R. T. KIADÁSA, BUDAPEST.

NIHIL OBSTAT. DR. JOB BÁNHÉGYI CENSOR.
NR. 337/1935. IMPRIMI PER MITTITUR. IN SACRO
MONTE PANNONIAE, DIE 18. APRILII 1935.
CHRYSOSTOMUS KELEMEN ARCHIABBAS. —
NIHIL OBSTAT. DR. JULIUS CZAPIK CENSOR
DIOECESANUS NR. 1029/935. IMPRIMATUR. STRI-
GONII, DIE 4. APRILII 1935. DR. JULIUS MACHO-
VICH VICARIUS GENERALIS.

NYOMATOTT: KORDA R. T. NYOMDÁJÁBAN
BUDAPEST, VIII., MÁRIA-UTCA 42.

A VÁLSÁGOK KORA.

A XX. századnak több mint egyharmadát megfutottuk. Mint egy hatalmas dráma izgalmaktól feszülő utolsó felvonása, úgy peregnek ezek a szomorú, súlyos esztendők. Sokan már úgy látják, hogy az utolsó jeleneteket éljük, s hogy megdöbbenően tragikus lesz a befejezés: a főhős, az újkori embertípus holtan bukik alkotásainak, kultúrájának romjaira.

Mi történt szellemtörténetileg a négy évtizedben?

Az utolsó századforduló körül a szellemi világban nagy a nyugtalanság. Prohászka „Diadalmas világnézeté”-nek első fejezete ezt a címet hordja: „A szél fordul.” A nagy korfigyelő joggal állapíthatta meg, hogy „a materializmus lejátszotta szerepét . . . mégpedig bátran mondhatjuk, hogy minden téren. Az a bölcsesség, amely kizárólag anyaggal s erővel dolgozott, „mit Kraft und Stoff”, gondolatszegénységnek és vakságnak bizonyult”. A nagy bálvány, a materializmus, amely a XIX. század folyamán annyi áldozatot követelt, összeomlott.

De erősen inog a kor másik bálványa, a tudomány is. Ismeretes, milyen mágikus erőkkel tartotta a tudomány a maga ígézetében a XIX. század jelentékeny részének szellemi életét. A tudománytól várta ez a kor az emberiség meg-

váltását nemcsak gazdasági, társadalmi és politikai, hanem világnézeti vonatkozásban is. „Egyedül a tudomány oldhatja meg azokat az örök problémákat, amelyek megoldását az emberi természet parancsolóan követeli” (Renan). Jellemző, hogy a kor a legértékesebb embertípust a tudósban, elsősorban a természettudósban látta.

Már a század vége felé azonban itt is, ott is hangok hallatszottak, amelyek erőlesen tiltakoznak a tudomány istenítése ellen. Zarathustra-Nietzsche boldogan ujságolja: „Ausgezogen bin ich aus dem Hause der Gelehrten und die Tür habe ich noch hinter mir zugeworfen. Zulange sass meine Seele hungrig an ihrem Tische.” Nem bánja azt sem, hogy birka rágja a tudósoktól kapott koszorúját, mialatt ő alszik. Franciaországban hasonló áramlatok indulnak meg. Vogüé, Bourget, Brunetière, Bergson, Boutroux vezetik a harcot a pozitivista tudomány mindenhatósága ellen. „Az egyoldalú, szétszedő, analizáló irányzat háttérbe kezd szorulni s az ember nemcsak tudni, hanem élni akar; élni akar erő- és életteljesebben” — írja Prohászka. Az áramlat egyre erősebb hullámokat ver. Paulsen már nyíltan hirdeti: „A csalódás érzete vesz erőt az embereken, mert a tudományos kutatás nem adja meg azt, amit tőle vártak: általános érvényű, biztos világnézetet.” A nagy csalódás nyomán támadt lelkiállapotot Eucken így jellemzi röviden, de sokat mondóan: „Az emberiség egyetemes állapota súlyos problémává vált. Keresünk-kutatunk, de nem találunk mindenben kielégítő célt.”

Ilyen körülmények között gyúlt ki 1914-ben a világ. A világháború vérgőzös éveiben a XIX. század vége felé egyre sürgetőbbben, fenyegetőbbben jelentkező problémák teljesen megérlelődnek, s

amikor a gyilkos fegyverzaj elnémul, leplezetlenül, kíméletlenül állnak Nyugat tudatvilága elé. „A nagy vérözön volt az, amely félrelökte a merész kapuőröket, akik az élet nagy titkait a tudomány romhalmazai alá rejtették” — írja Fritz Burger a háború utolsóelőtti évében a lövészárokból. A világháború, ez a véreskezű Sámson megrázta a nagy bálvány, az újkori kultúra oszlopait s a büszke kupola, amely pedig hivatva volt az Eget is pótolni, beomlott s a romok közül fölsírt a vágy „Seelenkultur”, a lélek után. Igen sokak előtt, akik annyszor érezték a halál fagyos lehelletét, kitérültek a lét nagy mélységei, az élet titokzatossága, a nyugati kultúra szomorú szegénysége. A tűzvonal mindkét oldalán érezték, hogy „valami ebben a XX. században nincsen rendjén” (H. Platz).

Közel két évtized zajlott le a világháború befejezése óta. Ezek a tragikus évek döbbenetes megvilágításban tarták elénk a szomorú igazságot, hogy évszázadok óta tévutakon járunk. Az előző századoknak alig van magasra értékelt gondolatuk, alkotásuk, amelyet ne gyötörne a válság láza. A csődök, válságok tragikus kora lettünk.

Csődbe jutott mindenekelőtt a kor ember-tana. Pedig az újkor a humanizmus, tehát az ember jelszavával indul merész útjaira. Kitépte az embert abból a talajból, amelybe a kereszténység belegyökerezett, az immanencia iszapjával hordta be metafizikai mélységeit, elvilágiasította világnézetét és életszemléletét. Összetörte az emberi közösségen, szolidaritáson alapuló társadalmi berendezkedést, atomizálta az egész társadalmat, zsákutcába szorította államéletét. Fölforgatta a kereszténység egész értékhierarchiáját, az anyagit, az érzékit állította az értékrangsor legéleire. A

teljes függetlenség, szabadság, virágzó jólét kápráztató ígéreteivel hitegette évszázadokon keresztül s a gép, a kapitalizmus, a nacionalizmus, az etatizmus rabszolgájává tette, az utolsó időkben tömegesen a nyomorba döntötte. Lélektana számára kiegyensúlyozottságot, harmóniát ígért s teljes bizonytalansággal, fájó nyugtalansággal verte meg. Ismeretekkel agyonterhelten, érzékiséggel és anyagiassággal megverten bolyong a *homo oeconomicus*, az újkori embertan tragikus szülöttje, nem találva sem célt, sem értelmet az élete számára.

Lázban ég a kor gazdasági élete. A kapitalizmus, az újkor e hatalmas alkotása minden eresztékében recseg-ropog. A rendszer legfanatikusabb híve is tudja, hogy lényegbe vágó reformok nélkül sokáig fönnt nem tartható. Az eddigi rendszer fönnttartása mellett a gazdasági vihar letörésére irányuló emberfölötti erőfeszítések ideig-óráig hozhatnak javulást, de nem gyökeres, teljes gyógyulást. A légkör mérgezett, melybe az újkor a gazdasági életet szorította. A minden etikától függetlenített gazdasági erők szabad játéka a javak vízőzönével öntötte el a világot s mégis milliós tömegek viaskodnak napról-napra a lét vagy nemlét kérdésével. Bármilyen tudományos magyarázatát is adjuk a gazdasági válságnak, a nyomorgó milliók a modern gazdasági élet döbbenetes csődjét jelentik.

Semmivel sem vigasztalóbb a kép, amely élénk tárul, ha az államélet szempontjából nézzük a kort. Államelméletileg mindenestül a liberalizmus gondolatvilágára épített az újkor. Ez az alapzat, amelyre az előző századok oly büszkék voltak, ma keresztül-kasul korhadtt. „A liberalizmus halott” — kiáltotta a közelmúltban világgá Musso-

lini. A „halottól” bel- és külpolitikailag lázban vergődő államokat örököltünk.

A demokrácia volt az utolsó századok egyik legféltettebb bálványa. Az újkor eldemokratizálta az államot, a társadalmat, a kulturális életet egyaránt. A demokrácia az újkor tragikus mítosza, amely hivatva volt a félretolt kereszténység helyett boldoggá tenni a világot. E mítoszt is elkapta a válság láza. A világ bölcselőinek 1934-ben lezajlott prágai kongresszusán az egyik legégetőbb kérdés a demokrácia válsága volt. „A demokrácia kérdése megszűnt kizárólag politikai kérdéssé lenni, egyetemes, kulturális problémává lett” — írja az orosz bölcselő, Berdiaeff. A francia Guénon szerint az újkori demokrácia „a nyers anyag és erő törvényét” szabadította rá az emberiségre. Az amerikai Lothrop Stoddard szerint „tény, hogy a mai tudomány félreérthetetlenül követeli a demokrácia dogmájának revízióját. Itt a legfőbb ideje, hogy a tudomány emberei ezt őszintén megmondják.”

Az utolsó évtizedek folyamán egyre nagyobb tömegek fordultak reményükkel az újkor hatalmas áramlata, a marxizmus felé. Láttuk, közvetlenül a világháború után Európa hány államában lett politikailag döntő tényezővé a marxizmus. Ma nemcsak a marxizmusnak, mint politikai tényezőnek visszanyomulásáról kell beszélnünk, hanem az egész marxista ideológiának válságáról, széteséséről. Maguk a szociáldemokrata vezetők „débandade du marxisme universel”-t (Frossard), az egyetemes marxizmus fölbomlását emlegetik. Marx nemcsak lázas, hanem halódik.

Az újkor legnagyobb bálványa kétségkívül a tudomány volt. Az ember „úgy hitt a tudományban, mint a legelszántabb vallási fanatikus az

ő babonájában" (Shaw). Ma Dingler, a müncheni egyetemi tanár „Zusammenbruch der Wissenschaft"-ról ír, Külpe „a bölcselet anarchiáját" emlegeti. „A tudomány csődbe jutott . . . Amit terjesztett, nem világosság, hanem gonosz betegség volt" — hördül fel egyik újabb színművének szereplőjébe rejtőzve az öreg Shaw. Úgyszólván minden tudományág revíziót sürget, új utakat keres. A XIX. század pozitivistá tudománya, amely vakul hitte, hogy számára nincsen gát, nincs elérhetetlen, hogy matematikai formulákba, számokba fogja préselni az egész Létet, kénytelen maga ellen csődöt kérni, alapzatában revideálni.

Legszomorúbb, legvégtetesebb a kor világnézeti válsága. Amitől már Schiller is tartott, az „Entgötterung der Welt" hatalmas tömegek gondolatvilágában szomorú valósággá lett, sőt „Absturz in einen offenen Satanismus"-szá fajult. A materializmus lehetetlen gondolatvilága a komoly tudomány nyomása alatt rövidesen összeomlott, de roncsaiban is tovább mérgez. A kor érzi, hogy mindazok az eszmeáramlatok, amelyek a hűtlenül elhagyott kereszténység helyett világnézettel biztatták, lelketlenül megcsalták. Megdöbbenő egyedülvalóságban áll az ember a Léttel szemben. Érzi, hogy „lábunk alatt inog a talaj" (Troltsch), hogy „az emberiség állapota súlyos problémává lett" (Eucken). Filozófiánk problémáról-problémára bugdácsol, világnézetet elbíró nagy rendszert kitermelni nem tud. Itt állunk „vis-à-vis du rien", a semmivel szemben. A legmodernebb bölcseleti apostol, Heidegger nem tud más vigaszt ajánlani, mint a „Heroizmus des Nichts"-et. A kor elvakított bennünket minden transzcendenciával szemben, pedig csak immanenciával be nem érjük, még a homo oeconomicusban is föl-fölbred a

metafizikai ösztön. Ezért keresünk mindenütt, a filozófiától kezdve a fizikán, kémián, biológián, művészetben, okkultizmuson keresztül egész a fajelméletig világnézetet.

Az egyetemes csőd, a válság sokat szenvedett áldozata a család is.

Évszázadok óta ádáz ostrom alatt áll az Isten élő szentélye, a család. Az első rohamot a protestantizmus vezette ellene. „Die Ehe ist ein weltlich' Ding” — hangzott Luther hadüzenete. A lutheri jelszót átvette a bölcselet, az államelmélet, a szociológia, a sajtó, a szépirodalom, a művészetek. Évszázadok óta áll a harc a szentély körül. A támadók nem panaszkodhatnak sikertelenségről: milliók tömegekben a házasság „weltlich' Ding”. Amikor az André Gide-ek a család elleni gyűlöletben fogant káromlásait halljuk, amikor Oroszország felől egy-egy hírfoszlány csap közénk, amikor rideg statisztikai adatok ráznak meg bennünket, amikor az élet napról-napra, lépten-nyomon sötét tragédiákkal döbbszent ránk, akkor megriadva kérjük: meddig állják a szentély falai az ostromot?

Amikor a „Casti connubii” kezdetű pápai enciklika beleszendült a világba, úgy éreztük, hogy a világ Atyja vészharangot kongat, mert szakadóban van a gát. Ha a kor romboló szellemének sikerül ezt az utolsó gátat is átszakítania, az árvíz piszkos hullámai menthetetlenül elöntenek mindent. A vészharang kongatása nem lehet elhamarkodott: aki meghúzta, a legmagasabb pontról, a legélesebb szemekkel nézi, látja a világot.

Árvízveszedelemkor minden épkezláb embernek a töltés körül a helye. Ha csak maréknyi föld telik tőle a gát erősítésére, azt is vinnie kell.

Az itt következő tanulmányok ebben a hitben készültek s bátorkodnak a nyilvánosság elé. A kis munka annak a harcvonalnak akar szerény, de lelkes katonája lenni, amely a „Casti connubii” vezérlete alatt vív kemény harcot Isten veszedelmében forgó élő szentélyeért, a családjért.

Első sorban értelmiségünk felé keresünk utat. A magyar katolikus intelligencia vallási reneszánszát éli. Isten iránti mélységes hálával elteltén nézzük, mint gyökeresedik el egyre jobban annak az értelmiségnek vallási élete, amely még a közelmúltban ilyen vonatkozásban oly sívár képet mutatott. De emellett látnunk kell azt is, hogy családi életében veszedelmes, nem keresztény tünetek mutatkoznak. Úgy gondoljuk, itt őszinte, nyílt szóra van égetően szükség. Értelmiségünknek látnia kell azokat a földalatti erőket, amelyek sokszor a katolikus szentélyt is aláaknázzák. Látnia kell azt a felséges ideológiát, amely egyedül lehet a katolikus családi élet alapzata. Az újkor keresztényellenes áramlatairól kiderült, hogy a családi szentélybe benyomulva nem boldogítani, építeni, hanem csak rombolni tudnak. A családi élet válságának végső okait a házasság ideológiájának elvilágiasításában, a keresztény erkölcsi világrendtől, annak erőforrásaitól való eltávolodásában kell keresnünk. Ilyen körülmények közt hatványozottan szükséges, hogy a katolikus családi élet ideológiájának, etikájának szépségei, mélységei tiszta, éles megvilágításban álljanak értelmiségünk előtt. E magasztos cél szolgálatában indul útjára e szerény, de a családi szentély szeretetében írt munka.

A LEGFÁJÓBB VÁLSÁG.

Amikor a világháború vérhullámai a legmagasabbra csapkodtak, a vérözön fölött, a pokoli fegyverzajban fölcsendült Róma atyai szava: Gyermekeim, térjetek észre, mielőtt mindent elpusztítanátok! De az atyai szó a pusztába kiáltónak szava maradt: a háború fúriája tovább dühöngött. Ma már fájoan látjuk, hogy ez az engedetlenség hová sodorta a világot.

A világháborúnál is veszedelmesebb harc pergőtüzében állunk. Világforradalmi jelszavak sikongatnak állandóan fölöttünk. A gazdasági erők nem tudnak kiegyensúlyozódni. Az egyes társadalmi rétegek nyugtalanul hánykolódnak ide-oda. A nagy nemzetek állig fölfegyverkezve állanak egymással szemben. Szörnyű feszültség alatt nyög a világ. De mindennél döbbenetesebb hallani a szú rágását a társadalom, az állam sejtjén, a családon. Ez a legszörnyűbb világháború: nemcsak a meglévő életet pusztítja, hanem a még meg nem születettet is. Nemcsak testi életet öl, hanem erkölcsi romokkal borítja el a világot.

Az új világháborúban, amely csendben egyre rombolóbban folyik, újra fölcsendül a világ Atyjának figyelmeztető szava. A családi élet védelmében kiadott pápai körirat, a „Casti connubii” halálosan komoly figyelmeztető. Végzetesen téved a kor, ha azt gondolja, hogy az Egyház csak a

magá érdekelttségét védi, amikor elszánt harcot vív a házaselet tisztaságáért, fölbonthatatlanságáért, rekatolizálásáért. Nemcsak az Egyháznak van itt sok vesztenivalója, hanem a társadalomnak, az államnak, az egész emberiségnek is. Ha a családi élet fölbomlását nem sikerül megakasztani, Nyugat végső pusztulása el nem kerülhető. Meg kell értenünk, hogy amikor az emberiség legjobbjai, élükön Krisztus földi helytartójával, a kor alatt olyan romboló erők morajlását hallják, aminőket a keresztény történelmi mult nem ismer, akkor ez nem hallucinálás, hanem megdöbbenő valóság.

Fájóan csendül ki az enciklikából a Szent-
atya panasza a katolikus családi életet illetőleg:
„A legveszedelmesebb tévedések és romlott erköl-
csök már híveink közé is beszivárogtak.” A szű
itt rágódik már az Egyházon belül is. Válások,
nyílt és titkos bűnök, a házasság eszmei süllye-
dése jelzik a vészes munkát. Fogynak a Bethá-
niák, a tiszta levegőjű, meleg családi otthonok,
amelyekbe Krisztus örömmel tér be.

Hogyan jutott a kor erre a végzetes lejtőre?

Természetesen az okok egész láncolata húzó-
dik meg a romok mögött. Az okláncolatot látnia
kell annak, aki a nagy romlást, amely a lét vagy
nemlét alternatíváját vetíti ki a kor egére, meg
akarja akasztani.

A családi élet tragikumának mélye ott kere-
sendő, hogy belekerült azoknak a nagy szellem-
történeti áramlatoknak sodrába, amelyek az új-
koron végighullámszanak s annak arcukatát kifor-
málják. Az újkor lelke betört a családi szentélybe,
s alapjaiban fölforgatta, földülta annak életét.

A kiváló orosz bölcseő, Berdiaeff szeren-
csés rövidséggel foglalta össze az újkor egész
lélektanát. Eszerint az újkor az emberiség hatal-

mas vállalkozása, hogy minden transzcendens tényező kikapcsolásával merően a saját erőivel teremti meg a maga világát. Gertrud v. Le Fort ugyanígy lát: „Der Selbsterlösungsglaube als Schöpferglaube ist der Wahn unserer säkularisierten Zeit und zugleich die Erklärung aller Ihrer Misserfolge.“ Az újkor vakmerő embere a maga világának fölépítéséből kizárta az Egyházat, lemondott a metafizikáról, megelégedett a Földdel. Az emberi autarchia és autonómia alapzatán épült föl az újkor. Az emberi életnek a maga kiteljesedéséhez semmiféle vonatkozásban sincs szüksége rajta kívül álló tényezőre.

Ezzel az alapdogmatikával az újkori ember természetszerűen szélsőséges individualista. Tagadja az emberben az „ens sociale”-t, a társas jelleget. Az egyén minden jog forrása, s mint ilyent, korlátlan szabadság illeti. A legfontosabb társadalmi keretek — a család s az állam — nem az emberi természetben gyökerező ősválóságok, hanem a szabad egyén hozzájárulásától függő történelmi fejlődmények. A házasság a két fél kizárólagos ügye, akik szabadon rendelkeznek az életszövetség sorsa fölött. Ezen életszemléleti eszmélődésből indul ki az a kitartó harc, amelyet a politikai individualizmus, a liberalizmus vív évtizedek hosszú során keresztül a házasság egyházi, szentségi jellege, fölbonthatatlansága ellen. Ezzel a szellemmel van telítve a kor irodalma, művészete, sajtója. Gúny tárgyává lesz a hitvesi hűség, gyermekáldás, ünnepelt bátorsággá a házasságtörés, akárhányszor még a hitvesgyilkosság is.

A romboló hadjárat szomorú eredményei nem sokáig vártak magukra. Az államok egymásután ragadják ki az Egyház joghatóságából a

házasságkötést, ütnek széles réseket a házasság fölbonthatatlanságán. A válások száma Európaszerte rohamosan szökik fölfelé, a gyermekszületek száma csökken, a családi élet erkölcsi színvonala ijesztően süllyed. Nem szükséges ezt a szomorú, végzetes dekadenciát részletezni: lépten-nyomon rádöbbenünk.

A szélsőséges individualizmus más vonatkozásban is rombol a családi életben. A keresztény erkölcsi világrendben a család nemcsak mint az emberi élet forrása, melegágya helyezkedik el, hanem mint közösség, közösség is, amelyben emberi természetünknek egyenesen Istentől kapott igénye nyer kielégítést. Az a szélsőséges individualizmus, amely a kor tudatvilágában kioltotta az emberi közösség, szolidaritás nagy gondolatát s a társadalmat végzetesen atomizálta, a családi otthon meleg, termékeny életközösségét is megtörte. „Én úgy érzem, nekünk nincsen otthonunk” — szakad ki a panasz Prohászka meleg lelkéből. Valami szerencsétlen centrifugális erő garázdálkodik életünkben, amely száz felé löki napról-napra a családi otthon lakóit. Nem elég, hogy a mai gazdasági élet, a kenyérkereset úgyis megtörte a családban a közösségi életet, a még fennmaradt időből is sokszor kevés jut a családi otthonnak. Először csak az apa maradozott el. Napjaink már meghozták a családi közösség kötelékétől mentesült feleség-, anyatípust is. Kezdünk hozzászokni a családi élet lényegével ellenkező látványhoz, hogy az anya férjével, gyermekeivel szemben teljesen önálló, független életet él, a maga útjait járja. Ma már nem szörványos jelenség, hogy a házastársak heteken, sőt hónapokon át élnek egymástól távol anélkül, hogy azt súlyos, komoly ok követelné.

Nem lehet kívánni, hogy a házastársak szíami ikrekként járják végig az életet, de viszont nem lehet büntetlenül, súlyos károk, elsősorban a családi élet lazulása nélkül olyan házaseletet folytatni, amelyben a házastársak és a gyermekek alig látják egymást.

Hogy megtépázta ez a mi lármás, minde-
nestül kifelé fordult életünk azokat a puha, meleg
családi estéket, amikor „nun erst erwachen alle
Lieder der Liebenden”. Nem érzelmős romantika,
hogy a család tagjai egymáshoz legközelebb az
est szárnyai alatt húzódnak, amikor az élet
gondjainak nyomása enyhül s a napi köteles
robotolás után csend borul a családi fészekre. Az
est meghozza azt az elszigetelődést a külvilággal
szemben, amelyre a családi otthonnak oly
nagy szüksége van. Hogy szítja a családi tűz-
hely melegét az a bájos együttes, mikor az apa,
az anya mesélnek, a gyerekek csacsognak, ezer
kérdéssel jönnek, míg csak meg nem indul az
élet egyik legkedvesebb, legbájosabb harca a
szülők s a gyermekek között a „Hadd marad-
junk még fönn!”-ért, s a küzdelem végre a közö-
sen végzett estéli imával zárul le . . . Szép,
meleg, puha, imádságos családi esték, de kár
értetek . . .

A szülőket gyakran nélkülöző családi fészek
tud sötét, szomorú tragédiákról is. Nem egy fiatal
élet az első léket azokon a gyakori estéken kapta,
amikor az apa-anya helyett a szakácsnén, szoba-
lányon, vagy az őrzőangyalon kívül senki sem
őrzi a gyermeket. Hány titkos bűn-csira hajtott
már ki és hatalmasodott el a szülő-mentes esti
órákban a fiatal lelkekben.

Az újkori individualizmus ikertestvére a
szélsőséges racionalizmus, a családi élet másik

nagy rombolója. Ez a szellemi irányzat az emberi értelemben keresi az igazság egyetlen forrását és mérvét. Kinyilatkoztatásról, metafizikáról hallani sem akar. A Lét nem rejtegethet olyan igazságot, amelyhez az értelem hozzá nem férhetne. Az összes életszférának: államélet, társadalom, tudomány, világnézet, vallás szuverén ura, törvényhozója, bírója az értelem. Ezekből ki kell vonulnia minden más tényezőnek — tehát pl. a Kinyilatkoztatásnak, az Egyháznak s a szabad kezét nyert értelem fölépíti a teljes, nagy harmónia világát.

Ez a hatalmas áramlat, amely a századok folyamán az összes életszférákba — a gazdasági élettől a vallásig — betört, valami sajátos szellemi, lelki barbarizmust lopott az újkori ember lélektanába. Az ó- és középkori ember mély tisztelettel, meghatódottsággal áll a Lét titokzatosága előtt. Érzi, hogy a saját erőivel a Lét, e nagy Sphinx minden titkát sohasem fogja napfényre hozni. Ez a „pietas“, amely pedig Cicero szerint „fundamentum omnium virtutum“ — minden erény gyökérzete, kiveszett az újkori emberből. Ez a büszke forradalmár meg van arról győződve, hogy világosságot gyújt a Lét leg-sötétebb, legtávolibb pontjain is. A tudományban elért sikerei, a természettel szemben a technikában kivívott nagy győzelmei még mámorosabbá tették. A XIX. század végzetes naivitással azt gondolta, hogy a materializmusban, a fejlődés gondolatával már föl is oldott minden titkot. E mámorban természetszerűen halványult, pusztult a tisztelet a létező világ nagy misztériumai iránt. S e nagy veszteséget nem állította helyre a materializmus csődje sem. „Entweihte Welt“ maradtunk — Wust szavával élve — továbbra

is. Barbár világ, amelynek nincs érzéke s főleg nincs tisztelete a Lét titokzatos felsége iránt.

Ez a barbarizmus vetette rá magát elsősorban ideológiailag a családi életre is. A család a Lét talán legtitokzatosabb történésének, az élet tovább plántálásának kerete, melegágya. Itt az isteni mindenhatóság teremtménye erővel állunk szemben. Nem csoda, hogy Krisztus az új élet forrását a szentség védőgátjával vette körül. A családi szentélyben a biológia, a természettudomány csak szolga lehet — a szentély papnője az Evangélium felől jövő metafizika, amelynek minden kor, minden kultúra áhítatos tisztelettel adós. E tisztelet megtagadása az újkor részéről nem utolsó fokban felelős a családi élet bomlásáért. A pogány Rómában több pietás, tisztelet volt az élet tovább plántálódásával szemben, mint a mai kor lelkében. A római liktorok tisztelegtek az új életet váró nő előtt — ma sokszor mosoly, gúnyos megjegyzések járnak érte. Ez durva barbarizmus, amely szomorúan mutatja, mennyire koldus a kor lelkeségben.

A szélsőséges racionalizmus más vonatkozásban is súlyos csapásokat mért az újkor családi életére. Nevezetesen metafizikailag megvakította az embert, az élet súlypontját világnézetileg és gyakorlatilag egyaránt a földi életbe tolta át. Egész tömegeket vetett ki a vallásos gondolatvilágból, a vallási közömbösség melegágya lett. Szelleme benyomult a katolicizmus falai közé is s számos ponton kikezdte annak életerőit. Nevezetesen kialakította azt a sajátságos vallásos embertípust, akinek életvezetésében az örökkévalóság gondolata alig érvényesül. „Nem mintha tagadná kifejezetten ez a vallásos ember a halhatatlanságot és másvilágot, hanem ez a hite életé-

nek nem döntő, csontig-velőig ható irányítója . . . A refrén mindig ugyanaz: kényelmes és hosszú lejáratú berendezkedés e világban; a másvilág marad Istennek és az ő angyalainak és — a halál utáni időkre." (Schütz A.) Ez az ízig-vérig evilági ember vakmerően teljes harmóniát követel a földi élettől s forradalmár lesz, ha útját zökkenők törik meg. Arról a sötét, hideg árnyékról, amely az eredeti bűn következtében rávetődik minden emberi életre s amelyet Krisztus enyhített, de az életet belőle teljesen ki nem vonta, hallani sem akar.

Ez az elferdült világszemlélet a családi élettől is zavartalan napsütést követel s lázong, amikor a házassági életközösség áldozatot, talán súlyos áldozatot követel. Racionalizmusunkból fakadó beteges ál-humanizmus tart fogva bennünket. Az a Nyugat, amely a világháború véres négy esztendeje alatt 14 millió virágzó férfi-életet tudott föláldozni akárhányszor nem is a hazáért, hanem önző hatalmi politikáért, nem akar tudni áldozatról, könnyről, szenvedésről, mikor a társadalom, az állam, az emberiség sejtjének, a családnak védelméről van szó. Ezer és ezer kicsi életmécsnek ki kell aludnia, mert az apa, az anya lemondásról, áldozatról nem akar hallani. Az evilági ember elkeseredett szemrehányásokkal illeti, szadizmusról vádolja az Egyházat, hogy nem hajlandó lazítani a házasság fölbonthatatlanságának dogmáján, hogy nyugodtan nézi a széthúzó házastársak vergődését, hogy a végsőkig védelmez még a gyenge anyában is minden rügyező életet stb. Eleven színekkel festegeti, mennyi szenvedés húzódik meg néha némán, más-kor sikoltva a fölbonthatatlanság dogmája mögött. Való, a házasság fölbonthatatlanságának dogmája

kemény, sokszor súlyos áldozatokat követel a házastársaktól. De — kérдем — van-e az emberiségnek egyetlen nagy értéke, amelyért nem kellett szenvedéssel, vérrel adóznunk? Ne az Egyházzal szállj pörbe, hanem az Istennel, aki a „Ne ölj!”-t a kötáblára véste, aki a házasság szentségét a fölbonthatatlanság gátjával vette körül, aki minden bűnt tilt és büntet. Hogy a családi fészekben is sokszor otthonos a szenvedés, azért ne Istent okold, hanem azt a szerencsétlen kezét, amely a véges lét felséges harmóniáját fölkavarta. Okold a bűnt — az elsőtől az utolsóig — amely a fájdalmat szülte. Ha Az, aki ellenségei felé e kérdéssel mer fordulni: „Ki fedd meg engem közületek bűnről?” — itt e földön golgotás utakon járt, a „fájdalmak férfiává” lett, akkor értsük meg, hogy mi, akiket úgy kísér a bűn, mint testet az árnyék, megpróbáltatások, szenvedések nélkül sem a családi tűzhely falain belül, sem azokon kívül el nem lehetünk. Ál-humanizmusunkban ne lazítsuk, bontogassuk a házasság Istenvonta védőgátját, ne vádoljuk keményszívűséggel az Egyházat, hanem támogassuk a házaselet etikai erőinek duzzasztásában, amelyek távol tudják tartani a családi otthontól a romboló viharokat, vagy ha a vihar mégis kitör, meg tudják fékezni, mielőtt még rommá lenne a családi szentély.

A racionalizmus szövetkezve azzal a szézületes technikai civilizációval, amely a természet nyers erőit az ember szolgálatába tudta fogni, teremtetten meg napjaink uralkodó embertípusát, a *homo oeconomicus*-t. Ennek az embertípusnak lélektani gerince a gazdasági kérdés. Az élet legfőbb célját és értékét a gazdasági erők halmozásában látja. Egyetlen közös nevezője, amelyre minden értéket hoz, a pénz. Ez az ember fölbóri-

totta a keresztény érték-hierarchiát: lapos, színtelen, sivár világának a hitvesi hűség és szeretet, a családi otthon melege, csendje, a gyermek szeretete s annyi más nemes érték már nem igénye. Ez a szerencsétlen életszemlélet a házasságot a szentségi magaslatról a rideg „do ut des” (adok, hogy adjál) érdekszövetségbe rántotta le, a gazdasági élet függvényévé tette. Amit tőle vár, sokszor nem egyéb, mint lehetőleg kényelmes életkeretek, új összeköttetések, vagyoni erősödés. Hogy a meleg, verőfényes, tiszta, bethániás családi otthonok nem így épülnek, az további magyarázatra nem szorul.

A családi élet durvulásának, pusztulásának egyik legrombolóbb tényezője a kor hihetetlenül fölfokozott szexuális éhsége, ingerlékenysége. „Egész kultúránk tele van érzékiséggel” — jegyzi meg Bergson. Szerencsétlen időnknek innen-onnan alig marad talpalatnyi helye, hol az ember nem lép az erotika paraszára. Tudjuk, hogy a „szőke bestia”, az érzékiség már ott ugatott a Paradicsom bezárult kapuja előtt s azóta el nem hallgatott. De oly merészen, oly nyíltan mint ma, ritkán, vagy tán soha. Ez az erotikában, szexualitásban izzó korszellem sokszor a házasságban sem lát mást, mint szabadságlevelet az érzéki tobzódáshoz.

A családi élet keretei közt ott zajlik a férfi és nő viszonyának egész problematikája. A két nem, az emberi lét e két pólusa közt örök nyugtalansággal hánykolódik az élet. Ez a nyugtalanság, feszültség az első bűn örökségének s az élet titokzatos törvényeinek örök harcából táplálkozik. Krisztus az élet törvényeinek, az Isten e felséges gondolatainak védelmére siet, amikor szentségi rangra emeli a házasságot. A merően

szexualitássá alacsonyodott házaselet durva vandalizmus ez isteni gondolatokkal szemben, amelyek lábbal-tiprása teljesen fölborítja az életértékek ontológiai rendjét, földúlja az életközösség erkölcsi alapzatát.

Mennyit kérte már az Egyház szép szóval és keményen a női világot, hogy legyen kényesebb, finomabb a divathoz való alkalmazkodásban. Szava igen sokszor saját gyermekeinél is süket fülekre talál. Évről-évre merészebben, raffináltabban rendezkedik be a divat a férfi érzékiségének ingerlésére. Hogy rombolja ez a ruházaton, táncon át kitüzelő testiség még abban a férfiúban is a nő iránti tiszteletet, akinek pedig a divat sohasem elég merész. Máris sok a panasza, hogy a férfi-világban a lovagias szellem a nővel szemben veszendőben van. Hogyne öntene el s perzselne föl mindent az erotika tüzes lávája, amikor lépten-nyomon szikrázik a testiség! Ez a divatnak nevezett érzékiségi propaganda hogy behordja sárral, szennyel magát a házaseletet, annak etikáját is.

Van a mai kornak egy veszedelmes áramlata, amely nem kis mértékben felelős a családi élet zülléséért: közös nevezőre szeretné hozni a két nemet. A két nem közé a Teremtő vont határfalat — ennek lerombolását is meg kell kísérleni. Az ifjú női nemzedék egyre hangosabban követeli a „heilige männliche Ordnung”-ot. Aki figyelemmel kíséri a legújabb színmű- és regényirodalmat, aggodalommal látja, mint kap erőre ez az irányzat. A fiú és leány közti pajtás-viszony, amely tudni sem akar a két nem közti lélektani különbségekről s e lélektani különbségekből folyó társadalmi, etikai kötelezettségekről, egyre gyakoribb lesz. A modern sportláz veszedelmesen támo-

gatja ezt a forradalmi irányzatot. A kettesben való mótórozás, evezés, autózás, vikendezés ebben a pajtás-viszonyban keresi a maga igazolását. Mi lesz ennek az eredménye? Mégha erkölcsi tengelytörés nem is következik be — aki az életet, törékeny lélektanunkat ismeri, tudja, hány örvénye van az ilyen viszonyoknak! — akkor is a női lélek súlyos veszteségeket szenved: leolvad nőiessége, eltompul szemérmessége, darabossá lesz. Ha a fiúleány pajtás-viszony elharapózik, olyan nőitípusra lehetünk elkészülve, amellyel szemben a férfi már semmiféle tiszteletet sem tud érezni. Ez a leánytípus megfelelhet a vadevezéshez, vikendezéshez, vagy a „Quartier latin”-be az egyetemi évekre pajtásnak s főleg kalandnak, de nem egy egész életre hűséges feleségnek, áldozatos, meglelelkű családanyának.

Súlyos csapások érik a családi életet ama hihetetlen könnyelműség révén is, amellyel a házasságkötés sokszor történik. A fiatalokat elvakítja a mámor — a szülőket gyermekeik elhelyezkedésének lehetősége. Ki gondol arra, hogy a mámoron, megélhetően túl vannak a családi élet boldogságának titkai: a két léleknek nem az érzéki szerelem lángjain, hanem a szeretet parazsán való összeforradása, a tisztelet egymás s a családi élet misztériuma iránt, az áldozatosság, a szenvednitudás, a megértés. Szinte a végtelenségig fölfokozott igényekkel, színes álmokkal indul meg sok házasság, s mikor az élet ezek jelentékeny részével adós marad, inogni kezdenek a családi otthon alapjai.

A mai házasságkötések mögött sokszor a családi élet egy másik sötét rombolója is rejtőzik. A kor erkölcsi léhasága akárhányszor a családi tűzhelybe már fölépítéskor a szabadba vezető

titkos ajtót rejt el. A titkos ajtóhoz mindkét házassfélnek van kulcsa, hogy kellő pillanatban, talán a családi élet első zökkenőjénél akármelyikük kiugorhassék. Ifjú házastársak néha azzal a tudattal indulnak a közös útra, hogy az újra ketté is válhatnak. Nem egy fiatal asszony egyenesen az édesanyjától kapja a biztatást, hogy nem kell a jövőtől remegni, végső esetben el is lehet válni. S valóban, ma fiatal házastársak sokszor olynnyugodt vérrel tárgyalják a válás lehetőségét, mintha nyaralási terv megváltoztatásáról s nem esküszegésről volna szó. Ez durva léhaság, a családi otthon kútjának előzetes megmérgezése. Nem, ez valóban nem katolikus nászajándék, bárki is adja — csak ki, ki vele a katolikus gondolatvilágból!

Nem kell különlegesen éles szem annak megállapításához, mennyi végzetes baj forrása a mai családi életben az Evangéliumban gyökerező lelkiség lehanyatlása. Krisztus nemcsak az Egyháznak, hanem a családi életnek is szögletköve. Romboló időnk ezt a szögletkövet meglazította, akárhányszor ki is lökte a családi szentély falazatából. Ezért hever romokban, lett düledező útszéli csárdává annyi szentély . . .

Sajnos, a katolikus családi élet sem töltözik sokszor úgy az Evangéliumban a számára megnyílt forrásokból, mint az őskeresztény századok. Különösen egy forrás marad kiaknázatlanul.

Hosszú évszázadokon keresztül nemcsak az egyén, de a családok is az Egyház liturgikus életével összeforrtan éltek. A gondolatok, érzelmek, amelyek időről-időre kitöltik az Egyház lelkét, visszhangoztak a családban is. A vasárnap nem a korlátlan szórakozások, hanem valóban az Úr napja volt, amelyet testileg és lelkileg ünneplőbe öltözötten töltött el a család minden tagja. Az

egyházi év ünnepeinek, ünnepköreinek gazdag gondolatvilága megelevenedett és melegített az egyes családokban. A családi közösség nagy gondolata élénken tükröződött a közös imában. Mennyi kedves, megható szokás porladt el a legújabb időkben, amelyek eleven kapcsolatot jelentettek az Egyház s a családok élete között. Hogy kisodródott maga a házasságkötés a liturgikus légkörből, pedig mily gazdag gondolatokban éppen a házasság szentségének liturgikus kerete.

A lelkiség aláhanyatlásában, a család s az Egyház közti kapcsolat meglazulásában látjuk legfontosabb okát a vegyesházasságok nagy elterjedtségének, amely körülmény ugyancsak tevékenyen működik közre a házasság szekularizálásában. A katolikus hívő, akinek lelkivilága messze elsodródott a „sentire cum Ecclesia”-tól, az Egyházzal való együttérzéstől, elveszíti érzékét a lelki értékek iránt, s azért nem érti meg azt a nagy aggodalmat sem, amely az Egyházat minden vegyesházassággal szemben eltölti, sőt szűkkeblűségnek, türelmetlenségnek minősíti. Hiába magyarázza az Egyház a kézenfekvő lélektani igazságot, hogy lelki egyesülés, teljes összeforrás nem lehet az olyan házastársak között, akiknél az életetartó, irányító végső igazságokban nincs megegyezés, hogy a szülő felelős gyermekeinek lelkiségeért, hogy a katolikus fél a saját maga lelkiéletét, katolicitását is veszélyezteti. Pedig az élet is bőven adja a szomorú példákat, mennyi fájó, sokszor csak befelé elsírható könny rejtőzik sok vegyesházasság mögött. Ismételten találkoztunk esettel, amikor a vegyesházasságban élő katolikus fél zavartalan boldogságáról mindenki meg volt győződve, s egy ólmos órában kicsordult a sokáig elfojtott könny a szeméből. A legtöbb

esetben elérkezik az időpont, amikor a szubjektív erkölcsstan, amely valamikor fölényesen tért napirendre az Egyház rendelkezése fölött, fölmondja a szolgálatot, a narkotizált lelkiismeret fölébred és vádol.

Kár, hogy az Egyházzal való életközösség annyira meglazult. A régi idők sokszoros kapcsolatán keresztül sokkal több erő áramlott az Egyházból a családi otthonba, mint amennyit a természetfölötti értékek, erőforrások iránt eltompult mai ember gondol.

A válság lázában égő családi élet gyors és gyökeres orvoslást sürget. A nagybeteg körül forogódik a szociológia, az életfilozófia, a politika. Szép ez a nagy buzgóság — a bajok egyik-másik forrásának bedöntésében tudnak is, kötelesek is segédkezni — de a nagybeteg primárius orvosa nem lehet sem a szociológus, sem a filozófus, sem a politikus, hanem — Krisztus. A császári Róma nagyszerű törvényekkel sietett a halódó családi élet védelmére. De a nagybeteg az életnek nem e törvények, hanem a katakombákból fölvonuló kereszténység adta vissza. Ez az ifjú kereszténység a világ számára a katakombákból, az Evangélium mélységeiből magával hozta a házasság örökérvényű etikáját s változhatatlan dogmatikáját. De mást is hozott: tisztavérű ifjúságot, tisztalelkű nőket, hűséges férjeket, szent, nagy anyákat, bethániás fészkeket. E kettős hozománytól újult meg a föld. Csak e kettő: a család evangéliumi ideológiája s a szorosan hozzá simuló élet adhatja vissza az emberi társadalom sejtjének, a családnak rohamosan hanyatló élet-erőt.

A „NAGY TITOK”.

Fáradhatatlan, áldozatos etnografusaink — élükön W. Schmidttel — a legkülönbözőbb néptörzsek multjának, életének lelkiismeretes tanulmányozásából meglepő tanulságot szűrnek le. A különböző néptörzsek életereje elsősorban nem kulturális, társadalmi, gazdasági emelkedésüktől, hanem a családi élet erkölcsiségétől, tisztaságától függ. Amit a világtörténelmen keresztül eddig is láttunk, azt a modern etnográfia meglepően igazolja: kultúra, államhatalom, gazdaság csak felépítmény — az alapzat a családi élet. Ahol ez utóbbi megrendül, az előbbieket is veszedelemben forognak. Bármilyen fejlettségű kultúra, bármekkora államhatalom, bármennyire virágzó gazdasági élet sem tudja fönntartani azt a társadalmat, amelyben a családi élet bomlik, pusztul.

Szerencsétlen időnk kezdi megérteni ezt a halálosan komoly mementót. Kezdünk rádöbbenni arra a veszedelemre, amely a családi élet bomlása felől egész létünket fenyegeti. Világszerte látunk komoly, nagy erőfeszítéseket, amelyek a veszedelem elhárítását célozzák. Hogy azonban a családi élet mentési munkálatai sikeresek lehessenek, annak első feltétele, hogy a kor lelkiismeretesen felülvizsgálja a családi élet mai ideológiáját, s a családot az emberi értékhierarchia azon magaslatára emelje, amelyet számára a Teremtő kijelölt.

Minden családvédelem sikerességének első feltétele, a „Mi a házasság?” — kérdésének helyes megválaszolása. A kérdés körül ma már katolikus körökben is nagy a zűrzavar, sok a félreértés — a tisztánlátás életbevágó és sürgős.

Mi tehát a házasság?

A házasság két szabad egyén, egy férfi s egy nő közt kötött életszövetség. Ez a legelső szövetség, amely valaha itt a Földön kötöttett. A szövetség Isten elgondolásában az emberiség sorsa szempontjából annyira fontos, hogy alapkormányát maga a Teremtő fogalmazta meg, s az emberiségnek adott Kinyilatkoztatásba, annak első lapjai közé iktatta.

A házasság isteni Magna Charta-jának első pontja így hangzik: „Nem jó az embernek egyedül lennie, teremtsünk neki hozzá hasonló segítőt!” Az Isten tehát „férfiúvá és asszonnyá teremté őket.”

Lélektanunk, ontológiánk első tétele hangzik itt el isteni fogalmazásban. „Nem jó az embernek egyedül lenni” — tehát „ens sociale”, társas lény vagyunk. Az újkori túlzó individualizmus már itt a történelem forrásánál az Isten kezétől kapja az első és megsemmisítő pörölycsapást. „Nem jó az embernek egyedül lenni” — helytelen utakon jár, ontológiája ellen vét, amikor atomok halmazává válik, túlzóan individualista. Öntudatos, értelmes egyén vagyunk, s mint ilyenek létünkben és tevékenységünkben egyaránt elsősorban önmagunknak felelősek. E személy független, abszolút értékének lemerésére a mérleget a Kereszt alakjában Krisztustól kaptuk. E mérleg szerint a személy a maga halhatatlan lelkével nagyobb érték, mint a Föld minden aránya, hatalma, kultúrája. Akkora érték, hogy Krisztus

meghal érte. Azonban ez a személy ugyanakkor egy közösségnek is ugyancsak felelősségre kötelezett tagja. Nem jó egyedül lennünk — kiegészítőre, „socius”-ra szorulunk. Emberi mivoltunk e lényegi sajátossága, igénye annyira fontos, hogy a Teremtő már a történelem hajnalán nemcsak kihirdeti, hanem a közösségi élet legfontosabb alakját örök időkre meg is vonja. Az Isten Ádámot nem hagyja egyedül, hanem Évát teremti melléje társul. Emberpárt teremt, még pedig úgy, hogy „férfiúvá és asszonnyá teremté őket.”

Az egységes embereszme, amikor testet ölt, két arcúvá válik: férfi és nő hordja. A két nem szerinti kozmikus megoszlás tehát az embertanban is megvalósul. A megoszlás, amely a biológián áttörve benyomul az emberi lélektanba, sőt metafizikába is, emberi létünk egyik legmélyebb titka. E titok a történelem legnagyobb életdinamikai tényezőinek egyike. A két nem közti feszültség, amelyet az első bűn forradalmasít, viharok, harcok, egyéni és társadalmi tragédiák örök forrása. Emberi sorsok, társadalmak, államok, kultúrák alakulásában kevés tényező játszik oly döntő szerepet, mint e feszültség: a történelem egy-egy fázisa elsősorban a két nem közti viszonytól függ. E titok leple alatt húzódik meg minden emberi társulás összejtje, az élet forrása, az emberi szeretet egyik örök kútfeje.

A szüzi Földön, ahol Isten szépsége még mindenen töretlenül tükröződik, maga a Teremtő rakja meg az első emberpár számára az első fészket. Megtörténik az első és legszebb esküvő a Földön. Csodálatosan szép volt a keret, a keretnél is szebb volt a még Istent tükröztető büntetlen ifjú pár, legfelségesebb azonban az eskető pap volt: maga az Isten. Az isteni Eskető eske-

tési beszédet is mond — az emberiség egész életére szólót. Elmondja az ifjú párnak, hogy egymásnak teremtette őket, mert így jobb, boldogabb lesz az élet, s aztán így folytatja: „Nővekedjetek és sokasodjatok és töltsétek be a földet és hajtsátok azt birodalmatok alá!”

Az esketési beszéd hatalmas kinyilatkoztatás: „Lenni nagyobb érték, mint nem lenni.” „Nővekedjetek és sokasodjatok” — az élet egyik legnagyobb törvénye a gazdagodás. Rózsából hajtson rózsza, búzaszemből búzakalász, emberből ember. Isten szándéka szerint tehát a teremtés felséges drámájának folytatódnia kell. A folytatást Ómaga úgy biztosítja, hogy teremtő erőit átsugározza a teremtményekre. Így lett az ember döbbenetes erők birtokosa: az emberi élet továbbplántálója. Az életszövetség nemcsak a közösségi élet legfontosabb kerete, hanem egyúttal az emberi élet melegágya is. Ez igazságtól meg lehet rendülni.

A családi élet isteni Magna Charta-jának van egy harmadik fontos pontja is. Ezt a pontot Ádám hullámozó, meleg lelke az isteni esketési beszédre, a nagy Kinyilatkoztatásra visszhangként veri vissza. Az Isten ama gondolatainak birtokában, amelyek örök időkre minden családi szentély alapzata, Ádám — tekintetét a Teremtőtől kapott élettársra függesztve lelkesen vallja: „Ez csont az én csontjaimból, és hús az én húsemből; ez férfiúinak hivatik, mert férfiúból vétetett. Annak okáért elhagyja ember atyját és anyját, és feleségéhez ragaszkodik, és lesznek ketten egy testben.” Ádám jól megértette a kinyilatkoztató Istent: a fészek légköre, a férfi és nő közti életszövetség alapzata a *mysterium charitatis*, a szeretet. A házasság nem jogi megállapodáson

nyugvó együttélés, nem is kizárólag az életsarjadást szolgáló titokzatos biológiai erők kerete, hanem szeretetből születő, szeretetből élő szövetség, a szeretet tűzhelye. A cél nemcsak a gyermek, hanem a két szövetkező szeretetben való összeforrása is. A szerződő felek a szövetség megkötésének pillanatától kezdve egymásért felelősek, közös úton járnak, örömet-fájdalmat, verőfényt-árnyékot megosztanak: egymást nagyon szeretik. Ez a szeretet a szülő iránti szeretetet is megelőzi: felesége kedvéért a férj atyját-anyját is elhagyja. Ez a szeretet áldozatos, pazarló: mindent odaad — vagyont, testet, szívet, lelket. Ez a szeretet teremtmény akkor is, ha nem sarjad belőle új élet: a házastársakból új, misztikus életegységet alkot, amelyet csak a halál tör meg — „lesznek ketten egy testben.”

Az életszövetségi alapokmánynak van egy rövid mondata. Ez a rövid mondat is évezredeknek revelál. Amikor a Teremtő az első két szívet egy hosszú életre összeláncolja s az ifjú párt a szeretet parancsával s a „Növekedjetek és sokasodjatok” megbízásával a történelem útjára állítja, mintha meghatódnék. Tudja, hogy az emberiség e küldetést csak akkor vállalhatja, ha az Ő különös támogatását bírja. Tehát: „Megáldá őket Isten.” Az első életszövetségre s benne minden következőre rászáll az Isten áldása.

Mit jelent megáldani?

Megáldani annyit tesz, mint valamit a természet nagy harmóniájába való beleszövődésén túl az Istenhez kötni, az Isten oltalma alá helyezni. Amikor maga az Isten áld, azt jelzi, hogy a megáldott gondjának, szeretetének különös tárgya. Az első életszövetségen átsugárzó isteni áldás azt jelentette, hogy az az életszövetség ki-

emelkedik a biológia és szociológia kereteiből s a sacralis életértékek közt kap helyet. Amit Isten keze áld, annak szentnek kell lennie. A házasság kezdettől fogva a szó legszebb, legmélyebb értelmében szent szövetség: ez a Biblia első leveleinek utolsó nagy igazsága.

Amikor a bűn árnyéka rávetődött a Földre, az életet fagyasztó árnyéktól a család is sokat szenvedett. Az emberiség erkölcsi hanyatlása szomorúan verődik ki a családon. Mint a Teremtőtől az emberbe helyezett annyi más szép érték, a családi életszövetség is a bűn martaléka lesz. A család egyes tagjai közti viszony eldurvul, szeretetlenség, hűtlenség, érzékliség fertőzi meg a fészek légkörét. A süllyedés odáig megy, hogy az Isten szándéka szerint kizárólag egy férfi és egy nő közt köthető életszövetség soknejűséggé, másutt sokférjűséggé torzul.

Egész a XIX. század közepéig a szociológusok egyöntetűen vallották, hogy a családi élet ősi, az emberiséggel egykorú formája az egynejűség. A XIX. század, amely a „fejlődés” mágikus gondolatában látta a lét minden titkának kulcsát, a család problémájához is e kulccsal akart hozzáférfközni. A Bachofen—Morgan-féle elmélet, amelynek természetesen számos híve akadt, a családot lassú fejlődés eredményének tartja. Az elmélet szerint az emberi élet továbbplántálódása semmiben sem különbözött az állatvilágétól. Az ember is nemi promiscuitásban élt, amelytől csak fokozatos fejlődéssel emelkedett föl az egyférjű és egynejű család intézményéhez.

W. Schmidt és lelkes társainak köszöni a kultúrvilág, hogy e végzetes tévhittől, amely időnk családi életének szétzüllesztésében oly fontos szerepet játszott, megmenekült. Áldozatos, kitartó

munkával tarták föl a legprimitívebb néptörzsek társadalmi életének tanulmányozásával a történelmi igazságot, hogy amiként a politheizmussal szemben a monotheizmus az ősbib, ugyanúgy az egynejség eltorzulásából alakult ki a soknejség. A bizonyítási anyag oly bőséges és oly meggyőző volt, hogy egy Wundt is kénytelen meghajolni előtte. A nagy kérdés a komoly, tárgyilagos tudomány előtt megszűnt probléma lenni: az egyférjű illetőleg egynejsű család nem történelmi fejlődés eredménye, hanem az emberi természet tartozéka.

Amikor Krisztus a legnagyobb történelmi fordulónál nemcsak a bűnös emberiség évezredes adóslevelét váltja ki az Istentől, hanem az Isten s az ember közti viszonyt is újra rendezi, szerető szíve természetyszerűen fordul a család felé. Szerette a családot. A világtörténelem legkegyelmesebb tényének, a Megtestesülésnek szentélyéül a családot választja. A Földnek adott harminchárom évéből harmincat a család csendjében tölt el. Amikor első csodatételével istenségének első bizonyítékát adja a világnak, a kánai menyegzőt, tehát a családi otthont választja színhelyül. Ama csodálatos három év alatt, amikor a kemény zsidó ugart tördelte, a lelkek után járt, két helyről tudjuk az Evangéliumunk nyomán, hogy nagy örömmel és szeretettel kereste föl őket. Az egyik az Olajfákhegye. Éjtszakáit sokszor itt töltötte. Ide jött, ahányszor magányra vágyott . . . Másik kedves helye Bethánia, Lázár háza. Lázár az Úr barátja volt. Mária és Márta, Lázár testvérei is meleg, imádságos szeretettel csüngtek a Mesteren. Az Úr be-betért hozzájuk, vonzotta Őt e tiszta, puha, meleg családi fészek. A lélekkérés isteni Munkása a családi otthonba jön pihenni

és ezzel megáldani a bethániai házat s benne mindazt a sok-sok millió fészket, amelyeket életszövetségre lépő emberek raknak valaha az idő vén fáján.

Milyen helyet kap a család az Evangélium szép világában?

Krisztus mindenekelőtt az Ószövetségtől áthozza a családi életszövetség alapokmányát. „Ama időben hozzá menének a farizeusok, kísértvén őt és mondván: Szabad-e az embernek feleségét elbocsátani akármi okból? Ő pedig felelvén nekik: Nem olvastátok-e, hogy aki az embert teremtette, kezdetől férfiúvá és asszonnyá teremtette őket? és mondá: Azért elhagyja az ember atyját és anyját és feleségéhez ragaszkodik és ketten egy testté lesznek. Azért már nem kettő, hanem egy test. Amit tehát Isten egybekötött, ember el ne válassza.” Az Úr tehát szó szerint idézi az őskinyilatkoztatás szavait, de megtoldja egy ünnepélyesen, keményen hangzó mondattal: „Amit Isten egybekötött, ember el ne válassza.” A mondatban kifejezett törvény nem volt új — elcsendült már a Paradicsomban is. De a bűn gyilkos köde, a „szívek keménysége” még a választott nép életében is elhomályosította, érvényét több ponton kikezdte. Ezt a meglazulást az az élet, amelynek Krisztus nyomán fakadnia kell, már nem tűri. Azért az Újszövetségbe, a keresztény dogmatikába belecsendül Krisztus hangsúlyával, tekintélyével a nagy szó: az életszövetség, amelyet az Evangéliumhoz szegődött férfi és nő egymással kötnek, fölbonthatatlan.

Hogy ez a fölbonthatatlan életszövetség milyen értékokon, milyen szellemben illeszkedik bele az evangéliumi életrendbe, azt Krisztus nagy apostolával, Pállal íratja meg. „Testvérek!

Az asszonyok engedelmeskedjenek férjeiknek, mint az Úrnak; mert a férfiú feje az asszonynak, mint Krisztus feje az Anyaszentegyháznak s ugyanő megszabadítója testének. De mint az Anyaszentegyház engedelmeskedik Krisztusnak, úgy az asszonyok is férjeiknek mindenkben. Férfiak! szeressétek feleségeket, mint Krisztus is szeretette az Anyaszentegyházat és önmagát adta érte, hogy azt megszentelje." Az apostol a továbbiakban újra hangoztatja a házassági életszövetség alapokmányának szavait s aztán így fejezi be a súlyos sorokat: „Nagy titok ez, én pedig Krisztusra és az Anyaszentegyházra nézve mondom."

Ime a házassági életszövetség végső értékelmélete.

Mi tehát a keresztény házasság?

A házasság az evangéliumi világrendben, Krisztus és az Egyház közti viszony tükörképe. Amilyen rövid, olyan súlyos ez a szentpáli meghatározás. Aki tehát a „nagy titokhoz", a keresztény családhoz közel akar férközni, annak Krisztus és az Egyház közti viszonyt kell elemeznie.

Hogyan, miben fejeződik ki Krisztus s az Egyház viszonya?

E viszonyt mindenekelőtt az egység jellemzi. Krisztus nem egyházakat, hanem Egyházat alapított. A tükörkép is csak egységet mutathat: a keresztény világrend csak monogamikus életszövetséget ismerhet el erkölcsileg jónak. A házasság ez alaptörvényén az Egyház akkor sem üthet rést, ha hatalmas fejedelmek követelik, ha a lazítással milliókat tarthatna meg a katolicizmus számára.

Krisztus és az Egyház közti viszony fölbonthatatlan. Ki ne emlékeznék a csodálatos

mondatra: „Én veletek leszek a világ végezetéig!” Bármerre járjon az Egyház-hajó, bármilyen viharok csapjanak át rajta, Krisztus el nem hagyja. Ugyanezt kell mutatnia a hű tükörképnek is: a keresztény házasság fölbonthatatlan. A súlyos törvény evangéliumi fogalmazása félreérthetetlen: „Amit Isten egybekötött, ember el ne válassza.” S ha a közös íga az egyik, vagy másik — vagy talán mindkét fél nyakát véresre töri? Ha marakodás útszéli csárdává süllyeszti a szentélyt? Ha hűtlenség sározza be az életszövetséget? Ha milliók fenyegetőzve követelik a házasság „korszerű” reformját? Ha a világ még ezer más kérdéssel is döngeti, fenyegeti Rómát, nem lehet más válasza: „Amit Isten egybekötött, ember el ne válassza.” A keresztény házasság fölbonthatatlan.

Krisztus s az Egyház közti viszony szeretettől izzó. Krisztus örök szeretettel szereti Egyházát. E szeretetről beszélnek a maguk csodálatos nyelvén hasonlatai, tanítása, példabeszédei, amelyekben az „Isten országára” vonatkozó igazságokat adja a világnak. Csak egyszer kell végighallgatni az evangélistákon keresztül a zöldsütörtök este tanítva-búcsúzó Jézust, s akkor valamit megsejtünk Egyháza iránti szeretetének mélységéről, felségéről. Szent Pál ezt a krisztusi szeretetet csodálatos rövidséggel írta le: „Exinanivit semetipsum” — az Egyház javára kifosztotta önmagát. Ez a határtalanul gazdag Krisztus mindenét, amije csak volt, az Egyháznak adta. Ez a szeretet elmegy Önmagának az Egyházzal való azonosításig. Mielőtt az Egyházat üldöző Saul a damaszkuszi úton kegyelem-nyilaival megnyilazza, így tesz neki szemrehányást — „Saul, Saul, miért üldözöl engem!?”

Ezek után mi lehet a tükörkép lelke, élet-

ereje, legfőbb törvénye? A szeretet. Láttuk, már az első házaspár is az életszövetség alaptörvényéül a szeretet parancsát kapta. Krisztus a parancsot nemcsak megismétli, hanem az eszményt is megjelöli, amely felé a házastársi szeretetnek szüntelenül törtetnie kell: a házastársak úgy szeressék egymást, amint Krisztus szereti Egyházát — mindent odaadóan, áldozatosan, kiolthatatlanul, szentül. Az eszmény: „Kifosztotta önmagát”. Krisztus keze véste a családi szentély homlokzatára az életszövetség legfőbb törvényét, minden családi boldogság titkát: Kifosztják önmagukat egymásért s szeretetük áldott gyümölcseért, a gyermekért.

Krisztus tehát sokat követel. Hogy ez a nagy követelmény teljesíthető legyen, az életszövetséget bele kellett építeni a kegyelmi világrendbe. Krisztus s az Egyház közti viszony negyedik sajátossága ezt a beépítést jelenti.

Krisztus s az Egyháza közti viszony nem meghatódott emlékezés, nem is merően érzelmi szeretetsugárzás, hanem termékeny tevékenység. E tevékenység a kegyelemközlésben nyilvánul: Krisztus s az Egyház közti viszony örök, kiapadhatatlan kegyelemforrás — az élő vizek forrása. Krisztus az Egyház misztikus testébe építette bele azt a csodálatos véredény-rendszert, amely a testnek minden sejtjéhez elviszi a természetfölötti élet vérsejtjeit, a megszentelő malasztot. E véredény-rendszeren, a szentségeken keresztül lüktet, lesz tevékeny, termékenyítő Krisztus szeretete.

E csodálatos vérrendszer egyik ere a keresztény házasság. A házasság csak úgy lehet Krisztus s az Egyház közti viszony tükörképe, ha szintén kegyelmi forrás a szerződő két fél számára.

Az érvényesen és méltóan megkötött keresztény házasság a házasságra lépő felek kegyelmi életét fokozza, őket a vállalt nagy földadat megoldásához szükséges kegyelmekkel vértézi föl. A keresztény életszövetség tehát az öszövetségénél mélyebb, titokzatosabb értelemben szent szövetség: szentség. Szent Pál „nagy titkának” utolsó jelentése az Egyház mindenkori értelmezése szerint ez: a keresztény házasság szentség.

Itt állunk a keresztény házasság metafizikájának legmagasabb csúcsán: a házasság a biológián, szociológián át a természetfölötti világrendben gyökerező valóság. A keresztény családi ott-hon tehát valóban szentély, hisz kegyelmi forrást rejteget magában. Aki e kegyelmi forrást bedönti, a keresztény életszövetség életerét vágja el. „An den Gesetzen Gottes kann man nicht rütteln” (Undset) — az Isten törvényeinek érvényét nem lehet megtörni. Isten az „ordo rerum”-ban, a dolgok rendjében kijelölte azt a pontot, amelyet a családnak el kell foglalnia. Csak e ponton van a család léte, áldásainak kisugárzása biztosítva. E pont a szentségi magaslat. Egyénileg és tömegileg csak az a társadalom van biztosítva, amelynek családi tűzhelyei e magaslaton állanak.

A CSALÁD FEJE.

Egyrészt az újabb lelkiismeretes, gondos etnológiai kutatások, másrészt a mitológia történetbölcséleti értékelése és fölhasználása nyomán történetszemléletünk jelentősen tágul és mélyül. Így az etnológusok és mitológusok segítségével a történelem kiássa olyan korok emlékét, amelyek társadalmi berendezkedése, családi alkotmánya lényegileg elűt az eddig ismert történelmi korokétól. Nemcsak androkratikus, hanem ginekokratikus korokról is kell beszélnünk. Az előbbiben minden vonatkozásban a primátus a férfié, az utóbbiakban a nőé. A család felől nézve az androkratikus korok patriarchális, a ginekokratikus korok matriarchális berendezkedésűek, azaz a család feje az előbbi esetben az atya, az utóbbiban az anya. Komoly történelmi vélekedés szerint minden népnél a patriarchátust matriarchátus előzte meg. Az etnográfia talált néptörzseket, amelyeknél ma is félreismerhetetlen a matriarchális társadalmi szerkezet.

Milyen lehetett ez a matriarchális világ?

Otfried Eberz egy érdekes tanulmányában a következőképpen írja le. „Az anya volt a család feje, amelyhez csak az tartozott, akiben az anya vére folyt. A férj a matriarchális családban még akkor is lényegében idegen maradt, ha a felesége házában lakott — ami különben nem volt szük-

séges — mert a saját anyai családjából sohasem szakadt ki. Az anyai vér köteléke fölbonthatatlan volt. A családi birtok is az anya s leányainak tulajdona volt — a férfi utódok az öröklési jogból ki voltak zárva." A család védelmezője nem az atya, hanem az anya férfitestvérei. Az anya nemcsak a matriarchális család feje, hanem egyúttal e kor papnője, törvényhozója és bírása — tehát egész kultúrájának hordozója.

A matriarchális társadalmi rend fölbomlását az ókori kultúrnépeknél a Kr. e. harmadik és negyedik évezredre kell tennünk. Ez időre esik a két nem tragikus harca, amely a férfi győzelmével végződött. A családanya minden hatalma lassan-lassan átszáll a családapára — a ginekokráciát androkrácia váltja föl. Az átmenet — a legnagyobb, amelyet az emberi társadalomtörténet ismer — nem nyugodt, csendes fejlődésben, hanem szörnyű harcok közt történik. E harcok emlékét őrzi a görög s az indiai irodalom. Különösen megrendítő ilyen vonatkozásban a görög tragédia. Így pl. Aischylos Oresteiajának hallatlan szellemi mélysége, hogy nemcsak a nemek kegyetlen harcát örökíti meg, hanem a nagy androkratikus győzelmet is hirdeti. Indiában, a Földközi tenger környékét megszállva tartó népeknél a régi világ romjain egy új világ bontakozik ki, amelynek ura már a férfi.

Milyen képet mutat ez az androkratikus világ a család felől nézve?

Mindenekelőtt a család teljes hatalmú feje az atya. Az anya mindenestül alá van vetve az atyai hatalomnak. A feleség tulajdon, aki fölött ura rendelkezik. Hütlenségeért akárhányszor életével bünhődik — ezzel szemben szó nélkül kell tőrnie férje hütlenségét, kicsapongásait. Legfőbb

főadata, célja, hogy férjét gyermekekkel ajándékozza meg. A gyermektelen feleséget a férj bármikor eltaszíthatja magától. Ez a sors vár rá akkor is, ha a férj ráún. Amiként a feleség, úgy a gyermekek fölött is a családapa korlátlan úr: nemtetsző gyermekét kiteszíthatja, rabszolgának adhatja el, sőt meg is ölheti. A gyermekek házasságkötésében is a döntő szó, a házastárs kiválasztásának joga a családapát illeti.

Nemcsak társadalmilag jutott szomorú helyzetbe az anya, hanem a nő, az anyaság eszméje is eltorzult. Így pl. a görög kultúrvilág életszemléletében a nő a férfiúval szemben merő negatívum, *μηδυν*, azaz nem létező — léte csak a férfiúhoz való viszonylatában van. Aristoteles fölfogásában a nő a materia, az érzékiség, a passzivitás, a férfi a forma, a szellem, az aktivitás. Még biológiai szempontból is az anya alárendeltségi viszonyban áll az apával szemben: nem az anya, hanem az atya az élet forrása.

„A gyermeknek nem anyja adja életét,
Az elvetett mag ápolója ő csupán.
Az atya nemzi: anyja őrzi magzatát,
Hogy visszaadja, hogyha Isten engedi”

hirdeti a görög androkratikus világ vélekedését Apollon az Oresteianban.

A Krisztus születése körüli századokban az androkratikus világ megínog. A nő különböző életszférákban úgy Hellasban, mint Rómában egyre nagyobb érvényesüléshez jut. A Kr. u. II. század végén a sibyllai könyvek már az „Anyá” Rómába hozatalát sürgetik. Kybele tiszteletére a Palatinuson templom épül. Isis, Bellona, Urania s más istennők is benyomulnak a vallási életbe — jelezve az anya előretörését. A római női világ-

ban egyre elevenebben jelentkezik Semiramis, Kleopatra emléke. A III. században Róma életében félreismerhetetlenek a ginekokratikus törekvések, tünetek: nők, mint Julia Domna, Mamaea, Soaemis nagy politikai hatalomhoz jutnak.

E zavaros időkben jelentkezik a maga felséges ideológiájával, világnézetével az ifjú kereszténység, hogy örök időkre, isteni tekintéllyel rendezze a két nem viszonyát, a családi élet alkotmányát.

A kereszténység mindenekelőtt a két nem ontológiai, metafizikai egyenjogúságát, illetőleg egyenlőségét hirdeti. Krisztus sohasem különböztet férfi és nő között, amikor az emberi élet értékéről, céljáról beszél. A görög világ *μη δυν*-jával szemben a keresztény világnézet a nőben ugyanolyan halhatatlan, örök boldogságra elhivatott lélek hordozóját látja mint a férfiúban. Ennek az ontológiai egyenértékűségnek kifejezője az a nagy tisztelet, amelyben az Egyház a magát szüzi életre elhatározó nőt mindenkor részesítette. Hogy a krisztusi értékhierarchiában a férfi s a nő ugyanazon a fokon áll, ennek az igazságnak legszebb kihangsúlyozása a Mariológia.

A kereszténység Máriában a görög eszmévilág *μη δυν*-jával szemben felséges Pozitívumot hoz. Mária annyira nem passzivitás, hogy istenanyai elhivatásával egyenesen a Megváltás tevélegyes munkása lesz. Mária, tehát nő az egyetlen teremtett lény, akiben az Egyház az embereszme töretlen szépségű megvalósítóját látja. Az első, aki az Újszövetség erősugárzata alatt alakul s telik meg szépséggel, értékkel, egy anya volt. Csak egy teremtmény van, aki „egészen széppé” kristályosodott ki s az egy nő. Az a mélységes tisztelet, rajongó szeretet, amely a katolicizmus-

ból évszázadok óta nemcsak a vallási életen, hanem a művészeteken keresztül is az Istenanya felé sugárzik, mindennél érthetőbben hirdeti a nő krisztusi metafizikáját.

A nő keresztény metafizikájához simul hozzá a katolikus családi élet alkotmánya, etikája. A házasságban életszövetségre lépő férfi és nő viszonya a házasság szentségi jellegével belekapcsolódik a kegyelmi létszférába, annyira, hogy Krisztus s az Egyház közti viszony tükörképének kell lennie. A két szerződő felet ugyanazon törvények kötik: a keresztény házassági etika nem ismer kettős morált. Az életszövetség két alaptörvénye a szeretet s a hűség, alóluk az egyik, vagy mindkét fél hűtlensége sem old föl. A keresztény házasság alkotmánya szerint a szövetség feje a férfi, akivel szemben a nő engedelmességgel tartozik. Az Újszövetség ilyen vonatkozásban semmiféle ingadozásnak, kételkedésnek sem hagy helyet. „Az asszonyok engedelmeskedjenek férjeiknek, mint az Úrnak, mert a férfiú feje az asszonymnak, mint Krisztus feje az Anyaszentegyháznak . . . Mint az Anyaszentegyház engedelmeskedik Krisztusnak, úgy az asszonyok is férjeiknek mindenekben.”

Milyennek kell lennie a feleség engedelmességének?

Nem „subiectio servilis”, — feleli Aquinói Szent Tamás — hanem „oconomica”, azaz nem a szolga s az úr viszonya, nem az értéktelenebb alany alávetése az értékesebbnek, hanem a házasság felséges céljának szolgálatában a két egyenlő lényegű fél közül az egyiknek szeretettel telített meghajlása a másik előtt. Hogy a férji zsarnokság e parancsban hiába keres igazolást, annak döntő bizonyítéka az engedelmességi parancs foly-

tatása: „Férfiak! szeressétek feleségeket, mint Krisztus is szeretete az Anyaszentegyházat és önmagát adta érte, hogy azt megszentelje.” A feleség engedelmességének visszhangja tehát a férj felől az evangéliumi erkölcsi rendben nem a zsarnokság, hanem az áldozatos szeretet. A család misztikus életegység, amelynek feje az atya, szíve az anya. Csak a kettő harmonikus, azaz a Teremtőtől megállapított létrendhez simuló együttműködése biztosítja a szervezet életképeségét, derűs, termékeny életét.

A túlzó individualizmus korában, amikor az egyén minden korláttól szabadulni akar, fontos a családi élet alkotmányának e tételét hangsúlyozni. A téves utakra sodródott női mozgalmak ilyen vonatkozásban nem egy helytelen gondolatot lopnak be a női világba. Látunk törekvéseket, amelyek a családanya számára nemcsak a férjjel, hanem a családdal szemben is teljes függetlenséget követelnek. A családanya, aki a férjjel szemben minden engedelmisséget megtagad s teljes függetlenségben éli a maga egyéni életét, nem keresztény anyaeszmény. A családfői tekintély tisztelete, érvényesítése nem a helytelen androkrácia védelme, hanem a családi élet felséges célkitűzésének szolgálata, tehát ontológiai szükséglet. Aki a családfői tekintélyt aláássa, nemcsak a családot, hanem a társadalmat is forradalmasítja. A tétel igazolására a mai élet tömegesen vonultat föl szomorú konkrétumokat.

A családfői tekintély első ápolójának, biztosítójának természetesen magának a családapának kell lennie. Nem elég, hogy a családi élet keresztény alkotmánya tételesen biztosítja a családapá számára a primátust, neki magának is alá kell támasztania a maga erkölcsi tartalmával, egyénisé-

gével a családfői tekintélyt. A keresztény erkölcs-
tan a „Tiszteld atyádat” törvényét nem relativál-
tan, hanem egyetemlegesen hirdeti, de hogy a
törvény érvényesülése annál biztosabb és hatha-
tóssabb, minél tiszteletreméltóbb a családapa, az
valóban nem szorul magyarázatra. Nemcsak a
gyermek, hanem a feleség természetes lélektani
igénye is, hogy tekintetüket emelniök kelljen,
amikor a családfőre néznek. A fő álljon magasan
— különben megtörik a családi élet harmóniája,
természetes rendje. Szomorú, vészterhes percek
azok, amikor akár a feleség, akár a gyermekek
ráeszmélnek a családfő erkölcsi, jellembeli fogyaté-
kosságaira. A családapa nemcsak önmagával, ha-
nem hitvesével és gyermekeivel szemben is fele-
lős a maga erkölcsi, jellembeli értékállományáért.
A legszebb és leggazdagabb örökség, amit az
atya gyermekeinek adhat, a saját egyéniségének
tiszteletreméltósága. Rangot, vagyont a sors el-
rabolhat, de a gyermek jogos és nemes büszke-
sége atyjára maradandó, gazdagon kamatozó tőke.

*
*
*

A keresztény családi fészek légköre a szere-
tet. E légkörből nem szabad kisodródnia a család-
fői primátusnak, tekintélynek sem. A szeretetből
jusson bőven az otthonnak, a gyermekeknek, a
feleségnek.

Az atya szeretete az otthon iránt elsősor-
ban abban a megfeszített munkában fog megnyil-
vánulni, amellyel övéiről gondoskodni törekszik.
A keresztény családi etika megköveteli, hogy a
fészeklakókról a családapa gondoskodjék. A
családanya, a gyermekek lehetnek segítőtársak,
de a kenyérkereső elsősorban a családapa. Az
államhatalom egyik fontos föladata, hogy ezt a

kenyérkeresetet lehetővé tegye. Erkölcstelen minden gazdasági rendszer, amely a gazdasági érdekek öncélúsításával a családtól önzően elvonatozik, a szellemi vagy fizikai munka értékelésénél a munkásban a családapát hallatlanba veszi. A legszebb családvédelmi törekvések is hajótörést fognak szenvedni, ha a gazdasági életszférában a család továbbra is csak mint tetszőleges fogyasztó kap helyet, nem pedig mint egyik legfontosabb célkitűzés, mint a legodaadóbb gondoskodás tárgya.

A családfő munkakötelességének nemcsak gazdasági, létfontartási vonatkozásai, hanem etikai, nevelési vonatkozásai is vannak. Amit Sigrid Undset egyik hősnője, Ida Elisabeth mond, hogy t. i. szegényérzet fogja el, ahányszor arra gondol, hogy egy munkakerülőnek felesége, az a családi élet lélektanában alapozódó egyetemes igazság. A családfő munkakerülése, még ha előkelő formában történik is, bűn a családi élet istenadta alkotmánya ellen, s mint ilyen nemcsak a feleséget tölti el keserőséggel, hanem a gyermekek erkölcsiségének alakulására is torzítólag, rombolólag hat. A családfői tekintély hiánya minden családban súlyos károkat jelent. Hogy legyen tekintélye akár a feleség, akár a csak kissé nagyobb gyermekek szemében annak az apának, aki ok és szegyenkezés nélkül tartatja el magát azokkal, akikről neki kellene gondoskodnia?

Az uralkodó gazdasági rendszer, a modern életapparátus megtörte azt a szoros életközösséget, amely a régebbi korok családi életét jellemezte. Elsősorban a családapá az, aki legtöbbször a családi otthonon kívül kényszerül keresni a család kenyerét. A mai élet kollektív iránya, a nagy mozgási, szórakozási lehetőségek mind alkalmasak arra, hogy a családfőtől gyakran meg-

fosszák a családot. A mai családi élet, főleg a gyermekek nevelése ezt a gyakori távollétet megsínyli. Nem szabad a családfőnek szem elől tévesztenie, hogy az életközösség a családi életnek lényegi követelménye. Nem egy családi tragédiának kiindulási pontja a sokat magára hagyott felelőség. Bármekkora önfeláldozással szentelje magát a családanya a gyermekek nevelésének, az atya kikapcsolódását a gyermekek neveléséből a legtöbbször pótolni nem tudja. A világháború négy esztendeje, amikor annyi családi otthon volt kénytelen nélkülözni a családfőt, ezt a megállapítást egész tömegekben igazolta. A családfő nemcsak a hitvesnek, hanem a családi otthonnak is hűséggel adós. Ez a hűség nem keresni, hanem kerülni fogja az alkalmakat, amelyek sükségen felül is elrabolják az otthontól az apát. Ez a hűség, az önfeláldozó munkával teremtett jólétnél is értékebb megnyilvánulása, szebb kivirágzása a családfő szeretetének családi otthona iránt.

A gyermek sorsának egyik legfontosabb meghatározója az a viszony, amely közte s atyja közt kialakul, fönnáll. Nem szükséges hangsúlyozni, hogy e viszony lelke is csak a szeretet lehet. Erről a szeretetről nem mondhat le s nem is mond le a gyermek akkor sem, ha a legszeretőbb édesanyát kapta is az Úristentől.

Milyen legyen az apai szeretet?

Mindenekelőtt igazságos. Ezzel azt akarjuk mondani, hogy a jó atya nem ismer „kedvenc gyermeket”, szeretete egyformán sugárzik valamennyire. A felnőtt testvérek egyenetlenkedésének, ennek a tragikus harcnak forrása nem egyszer a szülők, elsősorban az édesanya pártos, válogató szeretete. Egy pillanatra sem szabad szem elől tévesztetni a gyermeklélektan amaz

igazságát, hogy a gyermek semmire sem hat oly gyorsan s oly élenken vissza, mint a beléje ütköző igazságtalanságra. André Maurois nem túloz, amikor még olyan esetben is egyenlőséget ajánl a szülők szeretetének megosztásában, amikor a különböztetés különben indokolt volna. A gyermeki ösztön mélységére mutat, hogy elsősorban az apától vár igazságosságot a szeretet kiosztásában.

Az atyai szeretet legyen erős. Ez az erős szeretet két végteltől fogja távoltartani az atyát: nem lesz gyermekeinek minden tekintélyt nélkülöző pajtása, de nem lesz azok zsarnoka sem. A családi nevelésnek egyik legelső feladata, hogy a gyermeket önfegyelmezésre szoktassa. Hogy e munka sikeréhez mennyire szükséges az apa önfegyelmezettsége, az nem szorul magyarázatra. De ezen túl szükséges, hogy az atya tudjon is, akarjon is fegyelmet tartani a gyermekszobában. Az apai szónak legyen mindig meleg, de amellet határozott, ha kell kemény csengése, amelynek biztos visszhangja a gyermekek felől az engedelmesség. Az atya lélektanának mély titka, hogy gyermeke iránti szeretetét be tudja lopni a kemény szóba, parancsba is. Ha a gyermek pillanatnyilag talán csak a szó keménységét érzi, el fog következni az idő, amikor e keménységet elfelejti, de a szeretetet kiérzi. Csak igazságos és következetes legyen minden atyai intézkedés, parancs, feddés. Ez az erős szeretet természetesen tudni fogja azt is, hogy a fejlődő gyermeknek is van egyénisége, s eredményt elérni csak az a pedagógia fog, amely ehhez az egyéniséghez simul. Ha valahol nyílik lehetőség az egyéni nevelésre, minden nevelői munka ez eszményére, akkor a családi körben. A családfő

mindig nézni, tudni fogja, melyik gyermekének parancsol, tilt, tesz szemrehányást, juttat elismerést.

Az erős apai szeretet nem fog megfeledezni arról sem, hogy ideleln mindenki, tehát az ő gyermekei számára is csak „per crucem” (keresztén át) vezet út „ad lucem” (a fényhez). Gyenge, könnyen összeroppanó a mai ember. Túrni, szenvedni nem tud, nem akar. Én-imádásában, evilágiságában a maga számára csak verőfényt, örömet követel. Olyan boltja, amelyben csak napfényt árulnak, az életnek nincsen. A „paradicsom” visszahozhatatlanul eltűnt az első bűn ingoványában. Minden életnek kijár a kereszt. Az erős atyai szeretet arra is meg fogja tanítani gyermekét, hogy ha kell, keresztet is elbírjon a válla. Nem kell a gyermek minden vágyának kielégülnie — az élet sokszor fog lemondást követelni tőle. Különösen fontos ez ebben a szörnyű bizonytalansággal megvert világban, ahol könnyen dőlnek meg trónok, semmisülnek meg szédítő vagyonok. Edzeni, edzeni nemcsak a testet, de a lelket is! Az ifjúság tudjon szenvedni is. Kemény beszéd? Lehet — de igaz. Az ifjú öngyilkosok növekvő száma, akik egy évközi „elégtelen”-jegy súlyát sem bírják el, szomorúan mutatja, mennyire igaz. Pedagógiánk tele van hamis, beteg humanizmussal. Ne toljunk mindent a gyenge idegzetre, hanem tanítsuk meg gyermekeinket türésre, lemondásra, szenvedésre. A gyermekről való szerető gondoskodás s a mértéktelen elkenyeztetés közt széles sáv húzódik. Az erős atyai szeretet tud erről a sávról, sőt csak akkor helyes szeretet, ha valóban tud róla.

Az erős atyai szeretet mindig szeretet marad, sohasem torzul zsarnoksággá. A zsarnok-apa

teremthet kaszánya-fegyelmet a gyermekszobában, de ugyanakkor meglopja gyermekeit az élet egy nagy támasztékától: a szülő, a családi otthon szeretetétől, amelyre pedig — úgy lehet — égetően szükségük lesz. Ilyen vonatkozásban igazat kell adnunk Bertrand Russelnek: „A családi élet igazi örömei azoknak a szülőknek vannak fönn-tartva, akik a maguk számára biztosítani tudják a gyermek tiszteletét, de ugyanakkor maguk is tisztelik a gyermeket s akkora fegyelemre szoktatják, amekkorára szükség van, de a szükség határát nem lépik át.”

Az atyai szeretet legyen végül megértő. Ezt különösen a nagykorúság felé tartó vagy már nagykorú gyermekekkel szemben kell hangsúlyozni.

Sok a panasz napjainkban, hogy az apák nem értik meg gyermekeiket, hogy a két nemzedék közt nagy a szakadék. Igazságtalanság volna a valóban meglévő és más nemzedékekhez viszonyítva szokatlanul széles és mély szakadékkért kizárólag az apákat elmarasztalni. Sok tényező s ezek közt maga az ifjúság is közreműködött megásásában. De azt valljuk, hogy a felelősség jelentős részét az apáknak kell vállalniok.

Átmeneti kor vagyunk. A régi világ fölbomlóban, az új még csak kialakulóban. Az életkor lélektana hozza magával, hogy a 20—30 évesek lelkesedéssel fordulnak az új felé, míg az apák sokszor túlzott konzervatívizmussal ragaszkodnak a régihez. Nem csoda, hogy nem értik meg egymást.

A legfontosabb teendő ilyen vonatkozásban az apák szerető megértése a fiatalokkal szemben. Tudniok kell, hogy ifjúságunkban nem egyszerűen a fiatalság lélektana pezseg, forr, hanem a kor lelke — ez a nyugtalanul önmagát kereső lélek vajú-

dik, viharzik. Ne higgyük, hogy „az ifjúi hév majd lehiggad s a patogó, kemény szavú fiatalokból csendes, békés nyárspolgárok lesznek” a 30—40 év előtti séma szerint.

Mit panaszol föl, mit követel a fiatalság komoly része?

Figyeljük kongresszusaikat, hallgatjuk beszédeiket, olvassuk írásaikat, nézzük életüket. Ezek a fiatalok sokszor új nyelveken beszélnek, új tollal írnak, új utakon járnak. „Révolution spirituelle”-t, lelki forradalmat emlegetnek. A szótól nem szabad megijednünk. De nem szabad azt sem gondolnunk, hogy csak forradalmasdit játszának. Ezek a fiatalok a világot elborító káoszt, a Ma földúltságát, vonaglását az ifjúság friss, élesen reagáló lélektanával sokkal jobban érzik, mint mi, a világháború előtti idők narkotizáltjai. Éles szemmel fölismerték, hogy a gazdasági, társadalmi, politikai zavarok csak felszínhullámok, amelyek lecsendesítésével, lefogásával az emberiség egyensúlya nincsen helyreállítva. A bajok igazi forrása mélyebben van. A századok óta folyó értékrombolást kell megállítani, az újkor tragikus értékrangsorát kell fölforgatni s az új értékrangsor élére a lelket állítani. „Mi a mai világot nem fogadjuk el, elítéljük minden erőnkkel. Elítéljük a lélek nevében” — hirdeti a francia fiatalság egyik legjelentősebb képviselője, Daniel-Rops. A lelket keresik a 20—30 évesek a világon. Ez a tábor, amelynek gyermekevei fölött a világháború halálmadarai sikongtak, úgy érzi, hogy a „fölfordult világba újra harmóniát kell vinni, de erős a meggyőződése, hogy ez a harmónia csak a lelkeség magaslatain található föl” (egy német ifjúsági vezér szavai). A híres francia bölcselő, Jaques Maritain mondotta egyszer a mély para-

doxont, hogy a francia fiatalság egy része még Leninnél is a lelket keresi.

Ezek s ezekhez hasonló gondolatok gomolyognak, forrongnak az ifjúság lelkében. Bár ez a forrongás inkább a szellemi fórumon érezhető, a családi otthon sem tud teljesen elszigetelődni tőle. Helytelen is volna, ha főleg az értelmességi családfők hallatlanba vennék, milyen gondolatok szántják, feszítik az ifjúság lelkét. A társadalom s a család sorsa, jövője jelentős mértékben attól függ, milyen végső alakot ölt az a káosz, amely ifjúságunkat ma elborítja. Higgadt, megértő szeretettel közeledjék minden családapá a forrongó fiatalsághoz. „Ifjúságunkkal szemben szűkmarkúak, ridegek voltunk” — állapítja meg helyesen a kiváló francia regényíró, Mauriac. Ne kizárólag kemény kritikát, hanem megértést is lássanak, kapjanak fiataljaink tőlünk. Ne rezzenjünk össze, ne kiáltunk azonnal anathémát, ha táborukból egy-egy keményebb szó hallik. Az apák szerető megértése meg fogja találni azt az utat, amelyen be tudják vinni fiaik gomolygó világába azt, ami bennük a multból érték s amit fiaik sem nélkülözhetnek. Vauvenargues szerint „az öregség tanácsai olyanok, mint a téli napsugarak: világítanak, de nem melegítenek.” A megértő szeretet éppen ezt a hiányzó hőt fogja pótolni.

* * *

„Isten engem úgy segéljen,
Nagyasszonyunk, a szeplőtelen szűz Mária,
És Istennek minden szentjei,
Hogy a jelenlevő N-t szeretem,
Szeretvén magamhoz veszem feleségül”.

Az oltár minden gyertyája égett, a pap ünnepelőben volt, az ifjú vőlegény remegő keze a feszü-

leten nyugodott, lelke zajlott, amikor e rövid mondatok elhangzottak. Krisztus követelésére hangzanak el, aki apostolának tollán keresztül így fogalmazta meg a családi élet első alaptörvényét: „Férfiak! szeressétek feleségeket, mint Krisztus is szerette az Anyaszentegyházat és önmagát adta érte, hogy azt megszentelje.” Egy más helyen az apostol újra visszatér a parancsra: „Férfiak! szeressétek feleségeiteket s ne legyetek hozzájuk keserűek!” A keresztény család a *mysterium charitatis*, a szeretet szentélye. A szentély lakóinak boldogsága attól függ, mennyi szeretet él, melegít benne.

A jó feleség női lelkének Istentől kapott nagy, égő vágyával várja, szomjúhozza férjének szeretetét. Várja a gyengédséget, finomságot, megértést, melegséget, hűséget. Minél többet kap, annál többet ad. A férj, aki mindezt bőven adja, nemcsak hitvestársának életboldogságát növeli, hanem a magáét, gyermekeiét is. A férji szeretet tudja, hogy a család misztikus, élő egész, amelynek szíve a családanya. Mint minden élő szervezetnek, a családnak életereje is attól függ, mily erős a szíve. A család szívét az Isten keze formálta ki úgy, hogy életerejének leggazdagabb forrása a férj szeretete legyen.

Lehet, hogy a férji szeretettől a sors heroizmust is követel. A férj, akinek a családi otthon az Isten titokzatos gondolataira épített szentély, hős is tud lenni. Sigrid Undset megkapó képet rajzolt erről a katolikus férji heroizmusról. A képet ide kell vetítenünk.

Selmer Pált (Gymnadenia, Égő bokor) első jegyese, Lucy váratlanul, minden magyarázat nélkül elhagyja. Pál nehéz órákat, napokat él át, de végre a fölkavart hullámok elsimulnak, s ő

futólagos ismeretség után feleségül veszi a kis Björgöt. Modern női tucattípus: a fiatalság bájával, vékony érben folydogáló szürke lelkiséggel, szűk látókörrel. Vallási lelkiélete, tartalma sem neki, sem Pálnak nincsen. Az Isten két gyermekkel ajándékozta meg őket. Közben a férj vallási közömbösségét megbolygatja az isteni kegyelem, kezd érdeklődni a katolicizmus iránt. Meg is tér. A nagy forduló után iparkodik hitéletét elgyökeresíteni. Mint ha érezte volna, hogy erre nagy szüksége lesz.

Pál előtt egyre élesebben kezd jelentkezni családi életének színtelensége, tartalmatlansága. Leányával s kis fiával megható, meleg lelki közösségben él, de üreslelkű feleségétől egyre messzebb sodródik. A könnyelmű asszony egy időre el is szakad a családjától. Csak más környezetbe akar jutni pihenés céljából — nem gondol szakításra. Kis kalandok sodorják a szerencsétlen fiatalasszonyt egyre messzebb férjétől, hitvesi hűségétől. Nagyzási hóbortban szenvedő, szomorúan tartalmatlan anyja, aki vele van, sietteti a bukást. Pál hiába várja, hívja haza. Björg már válást emleget, amikor váratlanul meghal az anyja. Erkölcsei rongyokban, hűségének roncsaival tér vissza családjához. Pálnak azt is meg kell hallania, hogy érintetlen lelkű gyermekeinek bűnben fogant feltestvérük lesz. Fáj a lelke, de tudja, hogy a kötelek, mely Björggel összefűzi, egész életre szól, szétszakíthatatlan. Az Istenbe kapaszkodó férji szeretet állja a súlyos teherpróbát: Pál megbocsát hűtlen feleségének.

De jön egy veszedelmesebb kísértő. Pál találkozik első jegyesével, Lucyval, aki férjnél van. A régi, elföldelt szerelem — Pál azt hitte, már régen kialudt — mindkettőjükben újra kibolban. Ismételten találkoznak. Pál anyagilag is

segíti Lucyt. Egy izzó órában magához öleli, megcsókolja. Élet-halálharc veri föl lelkivilágát. Kigyúl benne a régi idők utáni vágy, visszakívánja „ifjúságának tudatlanságát“, amikor lelkiismereti furdalások nélkül élhetett az érzéki világban. Fölborult lelkéből ki-kitöredezik az imádság, de „akármennyit is imádkozott, nem jutott más eredményhez, mint mikor homokot dobálunk föl a levegőbe s az visszahull reánk“. Szörnyű vergődésében, amikor már-már zátonyra fut hite, lelkisége, átkarolja őt a kereszt két karja. Látja Krisztus kétágú, véres oltárát. „A sötét Keresztet elborította a teljes sötétség s a sötétség még sötétebb lett: az Isten a megfoghatatlan sötétségben elrejtőzött az Isten elől. A sötétségben az Isten elhagyta az Istent — de az embereket nem hagyta el“ . . . Pált sem. „Pál úgy érezte, mintha egy égő bokor rántaná magához s lángjai összecsapnának felette s megsemmisítenék őt, de ő mégsem szünne meg létezni“. S aztán csend, nagy csend lett Pál lelkében . . . A férji hűség újra győzedelmeskedett s a győzelem nyomán nem keserőség, hanem a „boldogságnak valami bénító érzése maradt vissza“ Pálban.

Részleteztük a képet, mert a kor egyik legnagyobb lélekismerője rajzolta, mert nagyon igaz. Ez a katolikus férj lélektana, amikor vihar zúg, tombol a fészek fölött . . .

*
*
*

A mai élet százszor-ezerszer pergeti le ugyanazt a tragédiát. Forró, szenvedélyes szerelemben, látszólag minden áldozatra fölkészülten indul meg a családi élet. Mámoros boldogságban telnek el az első hetek, hónapok. De nem sok idő telik el, s a hitvestársak egyike is, másika is el-elméláz,

fáradt lesz, unalom köde ül az otthon fölött. A szenvedély lángjai időközönként még föl-fölcsapnak, de mindketten érzik, hogy a fészek hűlni kezd. S aztán jön egy erősebb szélvihar, fölborzolja, talán széjjel is szedi a fészket — pedig már gyűgyögő új lakója van . . .

Ebből a fészekből — hozzá hasonlókat ezrével sodor magával az élet! — kifelejtettek valamit, amikor összehordták, megrakták. Tiszteletnek, pietasnak mondhatók, aminek hiányában a mai családi élet oly végzetesen szenved. S itt elsősorban a férfi-világot éri a jogos vád. A mai férj a feleségben sokszor csak szerelmének tárgyát s nem egyúttal élettársát, gyermekeinek anyját, az anyaság nagy misztériumának hordozóját látja. Csak szerelmet vár és ad, pedig nagyobb, szentebb igényűnek, nemesebb, keresztényibb adakozónak kellene lenni. A férj szeretetét felesége iránt át kell járnia annak a mélységes tiszteletnek, amellyel az élet nagy titkának, az Isten felséges gondolatának tartozunk. Ez a tisztelő szeretet a feleségben az Istentől az élet örök rendje szerint kapott élettársat lát, akivel való együttélésben, összeforrásban egészül, teljesedik ki élete. Ez a feleség gyermekeinek anyja, otthonának szíve, akinek érzékiségén túl is vannak jogos igényei, vágyai, amelyek kielégítéséből több boldogság fakad a feleségre, a gyermekekre, a családi otthonra, mint a szenvedélyes erotikából. A házastársak egymás iránti tisztelete egyik legbiztosabb záloga a tartós családi boldogságnak.

Ez a tisztelő szeretet a legmelegebben akkor sugárzik a feleség felé, amikor új lakót vár a fészek. Az orvosi rendelő, a gyóntatószék csendje tud arról, mennyi sötét bűn terheli ilyen vonatkozásban a mai férfi-világot. Életbimbók tízezrei,

anyák ezrei pusztulnak évenként a magyar falvakban, városokban. Csak a jó Isten tudja, a kis és nagy sírokból hány nyílik meg a férj bűnös, brutális akaratából. Talán semmi sem igazolja véstjóslobban, mennyire koldusok vagyunk erkölcsiségben, kereszténységben, mint e sötét bűnők. A családvédelem legnagyobb apostola az lesz, aki ezt a bűnforrást dönti be. Ne ölj — ne ölj!

Társadalmi, erkölcsi életünk e sötét bűnszakadékból, a családi élet süllyedtségéből csak egy kiút vezet: a családi otthont újra szentéllýé kell avatni, konszekrálni. Szentély nincsen pap nélkül: a konszekrálásnak a családfőnél kell kezdődnie. Tudjuk, hogy a családi élet bomlásáért sokban felel a feleség is. Tudjuk azt is, hogy az Isten útjain járó családanya a család őrzőangyala. De meggyőződésünk, hogy a *vir catholicus*, a katolikus családapa az újjászületés legelső föltétele. A családapából kisugárzó élő kereszténység föl fogja melegíteni, vagy még lelkesebb lendületbe hozni a feleség, a gyermekek lelkeségét, tisztán fogja tartani az otthon légkörét s ezen keresztül a társadalomét, a közéletét is. Ide, a veszélyeztetett családi szentélybe kell az „új ember”, aki kiszakítva magát a liberális katolicizmus légköréből magáévá teszi a keresztény erkölcsi rend minden eszméjét s ezekre építi föl a maga és családja életét.

Hála a jó Istennek, mintha ez a valóban „*integer vir catholicus*”, ez a teljes katolicitású férfi gyakoribb kezdene már lenni. Minél nagyobb lesz ez a tábor, annál közelebb járunk a családi élet rekatolizálásához. E tábor számára verbuváljon a legszürkébb hittanórától a Manréza termékenyítő, imádságos csendjéig minden katolikus intézmény, szerv, erő.

AZ ANYA METAFIZIKÁJA.

Lengő fehér fátyol alatt indul hosszú, nehéz útjára a hitves. Nem a divat iktatta a menyasszony díszei közé, hanem még az a régmúlt kor, amely előszeretettel beszélte a szimbolumok nyelvét. A kereszténység már az első időktől kezdve szimbolumokban — a láthatatlan valóságok e látható jeleiben — fejezte ki gyakran a maga legszentebb, legmélyebb igazságait, valóságait. A katakombák falaira e nyelven írta rá a maga rendületlen, mély hitét. A hal, a pálma, a galamb, a bárány, a szarvas, a hajó stb. mind-mind egy-egy igazság képben kifejeződő megvallása.

A menyasszonyi fátyol is beszédes szimbolum. Beszél arról az életről, amely felé az ara indul. Korok, amelyek a házasság intézményét még nem rántották le a maga sacralis magaslatáról, e szimbolumra hímezték rá az anya metafizikáját.

A fátyol a nagy német író, Gertrud v. Le Fort szerint „a metafizikum szimboluma itt a Földön”. Metafizikum — tehát valami, ami nem érzékeinken keresztül vonul be szellemi birtokunkba, az anyag, az érzéki megismerés határain túl lakó valóság.

A menyasszonyi fátyol metafizikumot hirdet. Az élet, amelynek kapuját a nő e fátyollal le-

takartan lépi át, nem a természetes életrend foglya, hanem rátámaszkodva a természetre, áthajlik a szellemi, sőt a természetfölötti létrendbe. Csak a közelmúlt embere, ez a „két dimenziós életű” (Berdiaeff) értékromboló, aki hallatlanba veszi azt, ami alatta s ami fölötté van”, üzte el az anya mellől a metafizikát s szabadította rá a biológiát, a szociológiát, a gazdaságtant, a fajelméletet, a nőemancipációt.

Hogy ebben a metafizikátlan légkörben hogy eltorzult az anyaság eszméje, annak szomorú bizonyítéka a családi élet bomlása. Mert kétségtelen, hogy a család válságának egyik főforrása az anyaság eszméjének eltorzulása, süllyedtsége. S ezzel adva van minden családvédelmi mozgalom sikerének egyik fontos feltétele: az anyaság eszméjét ki kell menteni a mai szellemi és lelki barbarizmus karmai közül s visszaadni régi szépségét, szentségét, metafizikáját.

Az anyaság metafizikájának egyik fejezetét már láttuk. Az evangéliumi világrendben az anyaság a kegyelmi létrendbe legyökereztetett valóság. A házasság megkötésével létesülő életszövetségben a leendő anya a szövetkezők egyike — a sacralis jelleg tehát, amelyet a szövetség Krisztustól kapott, átsugárzik az anyaságra is. Emellett azonban az anyaság misztériumának más mélységei is vannak, amelyeket az utolsó századok ugyancsak beiszaposítottak. E mélységeket is újra fel kell tárni! A katolikus világirodalom két büszkesége, Gertrud v. Le Fort és Sigrid Undset e téren is már hatalmas munkát végeztek. Sok gondolatunkért a két nagy írónőnek vagyunk adósak.

Az anya mindenekelőtt a társadalom-fejlesztési erők szeszélyes játékán kívül, az idők

sodra fölött álló ontológiai valóság. „Az anya az időtlen asszony, minden korban, minden népnél változatlanul ugyanaz, akinek fájdalmai és örömei fölött nyomtalanul viharzanak át az évezredek.” (G. v. Le Fort.) Akár királynői koronát hord, akár rabszolgaságban sínylődik, ugyanannak a nagy titoknak néma hordozója. A tudomány az anyagi létszféra felől biológiailag az anyaság sok titkát ellesheti, de az anyából kiszakadó új élet kigyulladásának misztériumán akkor sem tudna áttörni, ha az új életben nem izzanék az anyagtól elűtő világ, a lélek is. Az anya nem a természettudományos világ foglya, hanem emberi létünkhöz tartozó metafizikai valóság.

Természettudományos előhaladásunknak az anya sok hálával tartozik. Rohamosan fejlődő orvostudományunk ezrével menti meg az anyákat s a gyermekeket a halál torkából. Azonban az anyaság szentélyébe benyomuló természettudomány nemcsak áldást fakaszt, hanem rombol is. Mint Le Fort joggal rámutat, kitépi az életsarjadás misztériumát a maga rejtettségéből, kikezdi a vele szemben köteles tiszteletet. Nem szabad a fátyolt, az anya sok ezeréves mély szimbolumát tőle ellopni, mert szegény lesz az anya s vele szegény a világ. „Die Enthüllung der Frau bedeutet stets den Sturz ihres Mysteriums.” A „Favete linguis”, a rejtettség — Ruth Schaumann szerint „immer ist das Geheimnis das Fruchtbare, das Offenbare aber ist das Ende” — a természet birodalmában igen sokszor nem álszemérem vagy elferdült romantika, hanem egyenesen élettörvény, amelynek áthágása lelki barbarizmushoz vezet. Ezért van tűnőben a természet nagy, kifürkészhetetlen erőinek magát alázattal és tisztelettel alávető anya-típus, aki 9 hónapon át nem eszté-

tikát siratva, hanem Magnificat-os lelkülettel hordja az új életet.

E barbarizmusnál is mélyebb, sötétebb bűn terheli azt az orvosi tudományt, amely képmutatóan fehér köpenyben, de gyilkos szándékkal tolakodik be az anyaság szentélyébe s oltogat ki rügyező életet. Nem akarjuk mi száműzni az anyaság szentélyéből a természettudományt, de követelnünk kell tőle, hogy tudatában legyen annak, hogy szentélyben jár.

Az anyaság minden földi élet örök forrása. Ahány emberi életet ez a föld hordozott, hordoz és hordozni fog, mind anyai hajtás. Az egyetlen közöttünk, aki másként is tudott volna emberré lenni — Krisztus is anyát keresett a megtestesüléshez. „Az anya a foganó, kihordó és szülő élet hallatlan teljessége, csendje és változatlansága, aki csak a termő annyafölddel hasonlítható össze.” (Le Fort.) Az anya az élet isteni törvényének, az örök gazdagodásnak záloga, forrása, aki fölött szivárványként ívelődik a titokzatos igazság: „Lenni nagyobb érték, mint nem lenni.” Az Egyház, amikor a legnehezebb órája előtt álló hitvest megáldja, a 66-ik zsoltárt imádkozza: „Örüljenek és vigadjanak a nemzetek, adjon hálát minden nép: a föld megadja gyümölcsét”.

Hogy abban a beláthatatlan embersorozatban, amely az anyaságból, e kiapadhatatlan forrásból évezredekken át áramlik a történelem útjaira, inaszakadtak, bénák, süketek, börtönlakók — Undset mély szóképével élve — „Fehlugs-mensch”-ek is vannak? Erről is tudunk — legjobban az édesanya. E kérdéssel ott állunk a tökéletlen, a ki-nem-teljesedett, a bűn átvilágíthatatlan titokzatossága előtt. A nagy kérdésre nincs kielégítő feleletünk — de hiszen nekünk ezer és

ezer más kérdés is gúnyosan a szemünkbe nevet s odadobja a kesztyűt: Birkózzunk! S mi birkózzunk, évezredek át viaskodunk, hogy végre kinyögjük: Nem tudjuk, nem is fogjuk tudni! A sok Fehlgussmensch, embertorzó ellenére is töretlenül hangzik a nagy igazság: „Lenni nagyobb érték, mint nem lenni.”

Az anyaság nagy filozóf-költőjének, Undsetnek találkoznia kellett a fájó kérdéssel. A felelet, amellyel azt utolsó nagy regényében, az Ida Elisabeth-ben megválaszolja, felejtethetetlenül mély és szép.

Ida Elisabeth élettragikuma, hogy férje, Frithjof „Fehlgussmensch” volt: jellembeli, lelki tökéletlenségek halmaza. Amikor a férje e szomorú halmazt még hűtlenséggel is betetőzte, Ida Elisabeth, hogy gyermekeinek kifejlődésükben egészséges légkört biztosítson, elválik tőle. Ezt annál könnyebben tehette, mivel vallásilag teljesen gyökértelen, közömbös volt. Évek során át a házastársak nem is hallanak egymásról s csak akkor találkoznak újra, amikor Frithjof halálosan megbetegszik.

A haldoklót körülveszik öreg szülei s hitvese. Anyja ott ül az ágy mellett, fia fölé hajolva, egyik kezét a fejpárnára fektetve. Ida Elisabethnek „úgy tetszett, mintha idő, évek s minden egyéb megsemmisülne — itt fekszik a halálos ágyon egy gyermek, s anyja föléje hajlik: Itt vagyok, mi fáj fiam?” Egészen sajátos gondolatok rajzanak benne. Milyen különös, hogy ő itt áll ezekkel az emberekkel, akikkel évek óta semmi közössége nincsen, akik közül az egyik, a férje, féllábbal már átlépte a halál küszöbét. Mind a négyen különbözők voltak s most a halál árnyékában olyan egyformák. „Minden, amivel

az emberek az életükből valamit csinálnak: szeretet, munka, felelősség — mindezek ma és mindenkor elég nagyok maradnak. Csak éppen ma, mintha mindezeket fény vagy árny takarná el, úgy, hogy a forma, a színek, amelyek különben az emberi életet egymástól megkülönböztetik, mintha eltűnnének, s csak a puszta anyagot látná, amelyet ki-ki magával kap, hogy belőle az életét kigyúrja." Ellentétek örök harcából, összezapásából áll ez a földi élet. Már napok óta környékezi Ida Elisabethet a gondolat, hogy „az Isten az, akinek kezeiben pihennek az összes kiegyenlíthetetlen ellentétek."

S most valami megdöbbentő történik. Frithjof kileheli lelkét. Abban a pillanatban „sugárzó, ijesztő, szinte győzedelmes szépség" ömlik el a halott arcon. Ida Elisabeth, ez az Istentől messze járó feleség és anya, nem tud szabadulni a gondolatától, hogy talán ez a sugárzó szépségű arc mutatja, mivé kellett volna az elhunynak lennie. Avagy talán azért e diadalmas szépség, mivel most kezdődik a nagy tisztulás, amely alatt kibomlik a maga teljes szépségében a Teremtő ama gondolata, amelyet ebbe az elferdült életbe zárt. „Die letzte Wertung des Menschen steht nicht dem Menschen zu, sondern Gott" — az utolsó és döntő szó joga az emberi élet fölött nem az embert, hanem az Istent illeti. Mi csak egyet vallhatunk: Lenni nagyobb érték, mint nem lenni. Ez igazság mélységeiből tör föl az a szeretet, amely igen sokszor az édesanyából a Fehlguss-gyermek felé oly meghatóan és melegen sugárzik.

Az anya történelmi hivatása nem merül ki az élet megszülésében. A történelem, e megrázó dráma pergése közben hatalmas energiák s az energiák nyomán kultúrák születnek. Az emberi-

ség legnagyobb, legtragikusabb tehertétele, az eredeti bűn sokszor megtöri, végzetesen elhajlítja a történelem útját a tökéletesebb felé, de az Isten keze által meghúzott iránytól teljesen eltéríteni nem tudja. Az egymásután születő kultúrák alkotásai kétségkívül elsősorban a férfi nevéhez fűződnek. Azonban e kultúrák folytonosságát, tehát életét az anya biztosítja. „Az anya küldetése, hogy a férfi történelemalkotó képességeit az egyik nemzedékről a másikra juttassa. A férfi a szikla, amelyre az idők támaszkodnak — az anya a hullám, amely azokat tolvaviszi. A férfi erői kimerülnek alkotásaiban, az anya magukat az alkotó erőket adja tovább. Ha a nagy képességek forrásait keressük, a fiúktól nem az apákhoz, hanem az anyákhoz kell visszamennünk” (Le Fort). Kultúrtörténetünk ezt számtalanszor igazolja. Kiváló apáknak gyakran jelentéktelen fiaik vannak. Ezeknek az igazságoknak a nő javára a mérleg serpenyőjében van a helyük, amikor a férfi és a nő kultúrteljesítményeit összemérjük. A történelmet nem nemzedékekre tördelve, hanem azok folytonosságában kell néznünk, s akkor félreérthetetlenül jelentkezik az igazság, hogy kultúrtörténetileg a férfi s a nő viszonyában nem alárendeltségről, hanem kiegyezésről kell beszélnünk.

A történelem az anyaságnak mással is adós. Emberi mivoltunknak két, sokszor tragikus feszültségben álló értéke, tényezője a jog s a szeretet. A jog biztosítja emberi méltóságunk alapföltételét, a szabadságot, a szeretet elégíti ki lélektanunknak a Teremtőtől belénkoltott örök igényét, a boldogság utáni vágyunkat. Életteltség csak e kettő összhangjából születhetik. A férfi egészen az önfeláldozó heroizmusig tudja szolgálni az első, az anya a másodiknak legtöbbször névtelen

hősnője. A férfiúból lesz a szigorú törvényhozó, az igazságos bíró, az életmegvetéssel küzdő katona — ezzel szemben „anyának lenni, anyailag érezni annyit jelent, mint mindig a gyámoltalanok mellé állni, minden kicsinynek és gyengének itt a Földön szeretően, gazdagon segíteni akarni”. „Nicht mitzuhassen — mitzulieben bin ich da!” A világnak szüksége van a „herrscherlicher und richterlicher Mann”-ra, a jog és szabadság lelkes lovagjára, mert jog, jogtisztelet nélkül a forradalmak lángjai emésztének meg. De ugyanannak a világnak szüksége van az önzetlenül, tisztán, néma áldozatossággal szerető anyára is, mert a kicsinyekre és nagyokra, az egészségesekre és betegek, a bűnösökre és nemesekre egyaránt sugárzó anyai szeretet nélkül halálra fagyna.

S ezzel itt állunk az anya metafizikájának legszebb szakaszánál: az anya a szeretet örök papnője.

Ida Elisabeth szerencsétlen férjétől való elválása után, hamarosan megismerkedik egy szellemileg, lelkileg gazdag férfiúval. Egymásba szeretnek, egymást el is jegyzik. Ida Elisabeth mély boldogsága fölött csak egy felhő úszkál: két fia ellenséges szemmel nézi a jövőndő mostoha apát. Minél jobban közeledik az egybekelés napja, annál sűrűbb, sötétebb lesz a felhő, nyugtalanabb, szomorúbb Ida Elisabeth. Egyre élesebben látja, hogy bár vőlegénye mindent elkövetett a két fiú szívének megnyerésére, az ő boldogságának ára mégis a két gyermek vergődése lesz. Amikor aggodalma bizonyossággá fokozódik, vérző szívvel adja vissza a jegygyűrűt, mert az anyának nem ott a helye, ahol az egyéni boldogság süt rá, hanem kicsiny, nevetlen, osztatlan szeretet után sipongó gyermekei mellett. Szerelme vőlegénye

íránt egy szikrával sem lett kisebb, mégis ezt vallja: „Szerencse, hogy idejében észbekaptam. Mily borzasztó lett volna, ha a fiúk kerestek s nem találtak volna.”

Egy második kép. Ida Elisabeth meg-meglátogatja a szanatóriumban halálra érő férjét. Természetesen a betegágy sem tudja életéről, lelkéről eltüntetni azt a sok sebforradást, amelyeket szerencsétlen férjének köszön. Egyik alkalommal a nagy betegben föllángol az egykori szeretet utáni vágy. „Lisken, csókolj meg egyszer!” S Ida Elisabeth lehajol a sír szélén álló beteghez, engedi, pedig a hideg fut rajta végig, hogy azok a vértelen, halódó ajkak rátapadjanak az ő ajkára . . . „Nicht mitzuhassen — mitzulieben bin ich da.”

Harmadik kép. Az életből van kilopva — fénykép. Késő este megszólal a menedékház utcai csengője. A portás nővér — fehér főkötőjű, fehér multú, fehér lelkű apáca — a kis ablakon keresztül néz, ki csenget. Sok nyomort, — testit és lelkít egyaránt látott szeme azonnal felismeri, hogy a csengető leány a sáros, piszkos utcáról jön. A világ kiélvezte a leány fiatalságát s azután elvette tőle a bárcát . . . A portás nővér ajtót nyit, szeretetet ad az utca leányának, akit a világ perdita néven törölt az élők sorából . . .

Nem tévedésből került a harmadik kép e helyre?

Nem-nem. „Nem minden asszony, ki gyermeket szült, egyúttal anya.” A kiváló német írónő, Ruth Schaumann egy mélyen járó regényben (Yves) igazolta a tételt. Germaine és Hortense egy intézetben nevelődnek. Valósággal eszményi, testvéri viszony fejlődik ki közöttük. Mindkettő atyai jóbarátja az öreg Verneuil dok-

tor. Germaine boldogan férjhez megy, Hortense szegénységre jut, kenyér után kell néznie. Germaine boldogságára fagyasztó árnyék vetődik: hiába ostromolja az Eget az anyaság nagy kegyelméért. Hortenset elkapja a vér viharja, elbukik. Mindkettő az öreg Verneuil doktorhoz menekül segélyért: Germaine gyermekért, Hortense a gyermektől reszkelve. Az Isten útjain járó öreg orvos két védencén csak úgy tud segíteni, hogy Hortense a világtól elvonultan megszült gyermekét a gyermek anyjának eltitkolásával Germaine-nek adja örökbe. Germaine volt az anya s nem — Hortense. Az anyai lelkület a nő természetes, lényegi tartozéka, amelynek kivirágzásához nem feltétlenül szükséges a gyermek. Épen azért „es gibt kein Recht der Frau auf ein Kind — es gibt nur das Recht des Kindes auf eine Mutter!“ A mi portás-nővérünk — s ezer és ezer testvére odabenn a zárdában s idekünn a zajló életben — nem szült s mégis a szó gazdag, Isten-elgondolta értelmében anya.

Az anya a legtisztább, legönzetlenebb, legáldozatosabb szeretet papnője. „Der Grundwille der mütterlichen Seele heisst: Liebe verausgeben.“ E szeretettől melegszik a gyermek, a férj, a világ. „A gyengéknek s az adósoknak, az elnyomottaknak s az üldözötteknek, sőt az igazságosan megbüntetteknek, akiket az igazságot szolgáltató világ már nem akar megtérni s védelmezni — ezeknek is végső joguk az anyai nő vigasza és könyörülete.“ (Le Fort). Ez az anyagiakban, civilizációban oly gazdag világ egyebek közt azért is oly szomorú, mert az anyai szeretet hülőben van. Az a hő, melynek forrásául a Teremtő az anyai szívet szánta, az emberiségre nézve életszükséglet, s ezt a szükség-

letet semmiféle reformpolitika, sem gazdasági, sem társadalmi, sem kulturális kielégíteni nem tudja.

Az anyaság még egy felséges magaslatára kell rámutatnunk. Az anyaság csendes, rejtett heroizmust jelent. Ez a heroizmus kezdődik az új élet kihordásával, folytatódik annak megszületésével s tart az egész életen át. Minden anya saját életének veszélyeztetésével szüli az új életet. A legnagyobbaknak kijáró tisztelet illeti az anyák ama beláthatatlan seregét, akik életükkel fizették meg a gyermek életét. Mennyi gondot, tépelődést, álmatlan éjszakát jelent az anya számára a bölcső, a gyermekszoba, a serdülő gyermek, az életbe kilépő fiatalság. Hányszor hasít bele kegyetlenül, tragikusan az anya szívébe az élet. S e heroizmusról a világ a legtöbbször nem tud. Tengernyi fájdalom emléktől roskadozik a világháború véres négy esztendeje. Ha a szenvedést mérni lehetne, nem tudom, kiknek szenvedése volna nagyobb: a harctereken küzdő katonáké vagy az otthon gyermekeikért reszkető anyáké?!

Egy haldokló katona édesanyját a kórházi lelkész vigasztalni próbálja. Az egyszerű asszony némán, könnyező szemekkel hallgatja a jóakarató szavakat. Felelete rájuk márványba kívánczó volt: „Tisztelendő Úr, nem zúgolódom az Isten ellen, de fáj: már a negyedik fiam hal meg a háborúban. Az ötödikről akkor kaptunk hírt, hogy másik kórházban fekszik súlyos sebesüléssel, amikor hazulról elindultam, a hatodik pedig künn van az orosz fronton.” Ki tudná megmondani, ki szenvedett többet: A négy, talán öt hősi halott, avagy a négy, talán öt fiát sirató édesanya!? Sőt a kérdés így is fogalmazható: Ki volt nagyobb hős — a négy katona, vagy az édesanya? Ki merne feleletre vállalkozni?!

Az ismeretlen katonának sokfelé van szobra: az ismeretlen anyáról legtöbbször csak az Égben tudnak.

Egy spanyol közmondás szerint „a kezek, amelyek a bölcsőt mozgatják — mozgatják a világot is.” Új világ, új korszak jelszavától visszhangzik az irodalom, a társadalom, a politika. Bármilyen is legyen ez a fájó vajúdással születő új világ, mozgatni ezt is ugyanazok a kezek fogják, amelyek a bölcsőt mozgatják. Jöjjön hát az az új világ — a maiba szerelmesek mi sem vagyunk. Egyet azonban el ne felejtsen az új világ egyetlen tervezője, téglahordója, építője sem: rongyos ruha, síró gyermek, neveletlen fiú, gyámoltalan leány, fáradt férfi, reszkető öreg, sajgó sebek s még sok ehhez hasonló az új világból sem lesz száműzhető. Ahol pedig ezek vannak, oda édesanya is kell — különben nem lesz szép, boldog világ. Édesanya nélkül nem lehet szép, boldog új világot — csak poklot alkotni. Máriában még az Égnek, az Istennek is van anyja. A Pokol egyebek közt azért is pokol, mert nincsen anyja. „Völker und Staaten, wenn sie blühen sollen, bedürfen rechter Mütter . . .”

A CSALÁD SZÍVE.

A hanyatló család védelmére kiadott pápai körirat az édesanyát a „család szívének” mon-
dotta. Szeretem ezt a pápai szóképet. Szeretem
a belőle kisugárzó melegségért. Szeretem gazdag,
mély gondolati tartalmáért: gyűjtőlencseként össze-
fogja az édesanya egész lélektanát, misszióját.
Szeretem, mert minél többször ismételve, annál
erősebb érzelmi és gondolati visszhangot ver
bennem.

Az édesanya a család szíve. A jó anya jó
szív, a rossz anya beteg szív. De szív mind a
kettő — nélküle a család el nem lehet, a család
élete elsősorban tőle függ.

*
*
*

A világnak szüksége van e szívre.

Szomorú lelki lerongyolódásunkban, züllé-
sünkben eljutottunk már odáig, hogy ezt is hangoz-
tatni, követelni kell. Akadt orosz városi hatóság,
amely büntetés terhe alatt tiltotta el az édesanya
szót. A Szovjet felől olyan hullámok nyomulnak
Nyugat felé, amelyek ki akarják tépni az emberi-
ség társadalmi szervezetéből a szívet. Az asszony-
nak ebben az új társadalmi rendben nincs más
hivatása, mint hogy kihordja s megszüljje az új
életet — az új életpalánta további ápolása, gondo-
zása az állam kötelessége és joga.

Szégyenpír futja el arcunkat, mikor ezt olvasuk. Hogy ennyire barbárokká lettünk — nem, hogy a barbároknál sokkal mélyebbre zuhantunk, ezt mégsem hittük volna.

Nyugat ily durván nem támadja az édesanyát. Minden elesettségünk ellenére is akarjuk hinni, hogy ennyire el nem durvulunk. De emellett itt Nyugaton is sok a bűn a család szíve ellen. Roskadozó gazdasági rendszerünk egyik legsúlyosabb eltévelyedése, hogy az édesanyát kiemelte a családi tűzhelyből s a munkaterembe, a gép mellé, az íróasztalhoz lökte. Hiába volt Róma sok kérése, hogy az édesanyát hagyjuk meg a családi tűzhelynek, a telhetetlen gazdasági rendszer százezrével rabolta el a nappali órákra — akárhányszor az éjszakára is — a gyermekektől, a családi otthontól az édesanyát. Legtöbbször csak azért, mert a nő olcsóbb volt a férfinél, mert a munkásban sohasem a családapát, hanem csak a munkást nézte, fizette. S ez a lelketlen homo oeconomicus még botránkozik, hogy a munkástömegek eldurvultak. Hogy legyen ott nevelés, lelki finomodás, ahol a gyermekek édesanyjukat csak este kapják meg, akkor is kimerülten, összetörten!?

Társadalmi rendünk bomladozik, minden eresztékében recseg-ropog. A legellentétesebb világnézeti tájakról jövő reformgondolat-rajok keringenek fölöttünk. A legkonokabb konzervativizmus is látja, hogy mélyreható, gyökeres átalakulások nélkül Nyugat a saját vesztébe rohan. Az átalakulásoknak minden emberi társadalom sejtjénél, a családnál kell kezdődniök. Adjátok vissza a családoknak mindenekelőtt a szívet, az anyát! Az édesanya legyen a családé s ne a gyáré, a műhelyé, az irodáé. Aki ezt az isteni fogalmazású

Monroe-elvet lábbal tiporja, aki a családtól elrabolja az édesanyát, az „szíven” szúrja a családot s ezen keresztül a társadalmat, a nemzetet.

De nemcsak a gazdasági rendet, hanem a házaselet modern etikáját is sötét bűnök terhelik az anyával szemben. Ez az erkölcstelen etika egyre sűrűbben, egyre nyiltabban löki el magát az anyaságot. Odáig pervertáltuk a lét szent rendjét, hogy a házasságra lépő nő akárhányszor önmaga dönti le bűnös kézzel az új élet forrását, öli meg a család szívét. A lélek uralma alól kiszabadult démonikus erők zajlása hallik azokból a sötét szakadékokból, amelyekbe szerencsétlen időnk a szentség magaslatáról a házasságot akárhányszor letaszította, amelyekben pajtássá, szeretővé züllik a feleség, az anya.

Anyagyilkos asszonytestvér, nemcsak az eljövendő életnek s lelked üdvösségének, de földi boldogságodnak is sírját ásod, amikor bűnös úton menekülsz az anyaság elől! Nem a szalónban, nem a konyhában, nem a dolgozóban, nem is a hálóban s legkevésbé a családi otthontól a világba menekülő zajos társadalmi életben, élvezet-hajhászásban rejtőzik a te egyéni boldogságod, hanem a — gyermekszobában. A házasságban élő nő életének kiteljesedése, tartalma, gazdagsága a gyermek. „Es sind die Kinder, die uns erwecken, die da sagen: Wie hart bist du, werde weich!” (Ruth Schaumann.)

* * *

A szív az élet kohója, belőle sugárzik a test minden részébe az élet melege. Ha kihűl a szív, halálra fagy az élet.

Az édesanya a családi élet melegének a forrása — „tűzhely, amelynél mindenki meleg-

szik." Az anyai szeretet a fészek Napja. Csak fénylő, izzó Nap alatt lendül virágzásba, termésbe az élet. Szerető édesanya a családi otthon boldogságának legelső titka. Nagy legyen ez a szeretet — hárman is várják, szomjúhozzák: az otthon, a férj, a gyermek.

Szeretetet kér az anyától maga a családi otthon.

A családi otthonra kisugárzó édesanyai szeretet mindenekelőtt a munkában virágzik ki. Illő, hogy a család szíve a munka hősnője legyen. A szív is a munka hőse. Tudósok kiszámították, mily hatalmas a munkateljesítménye egy emberéleten keresztül. A többi szerv csak el-elpihen — a szív ver, ver szüntelenül. Ha elnémul, elnémul az élet is.

A jó anya a munka hősnője.

Egy tanítónő sorban faggatta tanítványait, mit csinál az édesanyjuk? A feleletek nagyon különbözők voltak. Az egyik édesanyja varr, a másiké az iskolába jár tanítani, a harmadik odahaza takarít, főz stb. Végül föláll egy kislány s gyermeki őszinteséggel felel: „Az én mamám mindig a dívánon fekszik és regényeket olvas.”

Az anya-típus, akitől a regény-irodalmon s a kozmetikán kívül más alig lát munkát, aggasztóan terjed. Szomorú látvány, amikor a család-anyja nem egyéb, mint a lakás legszebb nippje. A henyélő, munkátlan élet vakmerő tánc sötét mélységeket takaró vékony jégen. Az élet szomorúan jegyezgeti, hányszor beszakad a vékony jég réteg . . .

Panaszkodunk, hogy hül a családi fészek, nem vonz az otthon. Bűnös e szomorú szegénységben a mai élet, amely szerencsétlen előszere-ttel keresi a piacot, az utcát, a tömeget. De

sokszor a felelősség az üres fészekért az anyát terheli. A puhán bélelt, meleg fészek vonz. Hogy a családi otthon azzá legyen, azért legtöbbet az édesanya tehet. Ki melegítse, bélelje puhán a fészket, ha nem a fészek szíve! Ez szerető és sok munkát kíván még akkor is, ha féltucat szobaleány sűrög-forog a fényes lakásban. A simogató tekintet, meleg gondoskodás, szerető munka, amit a családi otthon az édesanyától kap, százszorosan visszasugárzik az otthon lakóira. Ettől melegszik a férj s a gyermekek lelke, vonz s köt magához az otthon.

Szerető, áldozatos munkát kér az édesanyától a gyermekszoba: álmatlan éjszakákat, megszámlálhatatlan öltést, sokszor éjjel-nappal tartó önfeláldozó ápolást, tengernyi tépelődést, ezer fájó gondot. A gyermekszoba az édesanya igazi munkaterme. Ha valahol, itt verjen, itt dolgozzék a család szíve. A gyermekszobában az édesanyát nem pótolja senki, sem dajka, sem gyermekleány, sem nevelő: még az édesapa sem.

Hogy az otthonnak áldozott munka kicsinyes, jelentéktelen? Gertrud v. Le Fort-ral felelek: „Das Heldentum der Mutter ist wie an Verschwiegenheit, so auch an Alltag und Durchschnitt gebunden.“ Mintha a szív arról panaszkodnék, hogy idegekre, agyra sokkal nemesebb munka van bízva, hogy neki más dolga sincs, mint verni, verni . . . Nem gondol arra, hogy az ő munkája nélkül agy is, ideg is tétlen halottá válnék.

A családi otthonát szerető édesanya hű az otthonhoz. A családi fészek az édesanya számára nem börtön, hanem a szókép gazdag értelmében szentély, amelynek ő a papnője. Ez a szeretet összenő az otthonnal — idejéből, munkájából csak akkor ad a világnak, amikor az otthonnak

már nem adósa. Minden közügyet, még a legnemesebbet is megelőz az otthon. Egyházát, hazáját, a társadalmat a legszebben és legeredményesebben nem a közügyekben felörlődő, otthonának csak morzsákat juttató, hanem a mindenekelőtt családjának élő édesanya szolgálja. Ne a közügyeken, a fórumon keresztül légy családot szerető munkása, hanem a családon keresztül adj a világnak, s akkor egyik sem fog megrövidülni.

A családi otthonnal összeforrt édesanyjai szív a fészek békéjének, csendjének őrzőangyala.

Idegorvosok, pszichiáterek váltig hajtogatják, hogy a mai embernek ingerlékeny, feszült, tépett az idegzete. Biztosan — ha nem is száz százalékban, de jelentékeny mértékben igazuk van. Nagy kár e romlásért: a harmónikus, csendes élet igen sokszor megsínyli. Mintha ebből a zajból, békétlenségből a családi életbe is igen sok betört volna. Tudom, angyalszárnyak itt a földön sehol, tehát a családi fészekben sem nőnek. A súrlódások a házastársak között alig kerülhetők el. De a mai családi életben azok a bizonyos viharok sokszor túllépik azt a határvonalat, amelyet gyarlósággal, gyenge idegzettel lehet védeni. A perlekedés, a haragos, duzzogó csend sokat lefog a család idejéből. Ha megkérdezed a házastársak egyikét is, másikat is, mennyi örömet hoznak ezek a sűrűen fejük fölé tolakodó csúnya kis felhők, mindegyik bevallja, hogy fájnak neki. Régi igazság, hogy a harag a leglogikátlanabb bűn: a többi társai legalább érzékileg vagy látszat szerint adnak valamit az életnek — a harag csak elvesz: jókedvet, lelki egyensúlyt, kegyelmet. Hozzá ezek a csúnya kis felhők nemcsak a hitvestársak életére vetik a maguk kellemetlen, hideg árnyékát, hanem igen sokszor belehasítanak a gyermekek életébe,

lelkébe is. Ne felejtjük el: nincs a világnak még egy olyan finom visszaverő közege, mint a gyermek. Ha a haragos, duzzogó, perlekedő szülők megnéznék azokat a megriadt, szepegő kis arcképeket, kevesebb lenne a vihar, könnyebben menne a békülés.

Tudom, a vihart sokszor nem az édesanya veti. De azt is tudom, hogy a felhőt a fészek felől elűzni legjobban ő tudja.

Lármás, zajos kor vagyunk. A csend, mint üldözött nemes vad, már alig talál életünkben menedékhelyet. Milyen kár, amikor a családi otthonban a zene-bona úgyszólván sohasem ül el, amikor zsúr zsúrt, házi bál házi bált ér s a család tagjai heteken át sem jutnak egy csendes órához, amikor a magukéi lehetnének. Mintha a modern családi élet egyenesen félne a csendtől — a gyermekszoba kivételével, ahol egyre gyakrabban döbbenetes, halálos a csend . . . Pedig a jó anya lélektani igénye a csend: „Wahre Frauen sind still und verlangen die Stille.” (Ruth Schaumann.)

Meleg, megértő, áldozatos szeretetet vár a család szívéből a férj.

A szeretetet virágos oltár előtt esküszó ígérte.

Asszonyírások feküsznek előttünk. Regények, naplók, levelek. Akart, akaratlan vallomások. Néha mint a könny a szemből, oly csendesen szivárog ki, máskor mint a vihar, úgy zúg ki belőlük a panasz, hogy „holtomiglan-holtáiglan” hűségesen, kitartóan szeretni oly nehéz. El-el panaszzolják, hogy a közös élettől oly sokat reméltek s oly keveset — egyre kevesebbet kapnak. Alig fordul egy-két évet az idő kereke, s a családi életből már kicsikorog az únott mechanizmus, álomfosz-

lányok, tört remények lepik be őszi avarként az egyhangú, színtelen hétköznapiságot. Először ellobban a szerelem, aztán hűlni kezd a szeretet is, egyre gyakrabban felhők tollaszkodnak a fészek fölött — az élet napról-napra szűkmarkúbb egykori nagy ígéreteinek valóraváltásában.

Tekintetünk az írásokról átsiklik magára az életre. Az élet sokszor ugyanígy beszél — akárhány szakaszon még keserűbben.

Tehát az asszonyírások nem hazudnak.

Ha a férj és feleség közti szeretet hűlni, a kötelék lazulni kezd, veszedelemben forog nemcsak a kettőjük, hanem a fészek — tehát a fiókák boldogsága is. A fenyegető veszély ellen a leg-erősebb gát az édesanyai szív. Ha a szervezetben valahol baj támad, ha az életet veszély fenyegeti, a szív még erősebben, még elszántabban fekszik bele a munkába. A család szíve sem tehet másként.

André Maurois szerint „a házasság az egyetlen kötelék, amely ha meglazul, újra összebb szorítható.” Nem szabad a családi otthonba defetizmust lopni. Sajnos, a mai családi élet sokat tartogat belőle. Az első kis felhő, amely a fészek fölé tolakodik, már sokszor kislelkűséget, erőtlen csüggedést lop az ifjú hitves lelkébe. Ha a családi tűzhelyen a tűz lohadni kezd, az újraélesztő, a fölszító sohasem a kislelkűség lesz. El kell távolítani a parázsról az ellobbant remények hamuját. A családi fészekbe sok boldogság fér, de nem a mennyország. Nem szabad minden surlódásban tengelytörést látni. A nő lélektanát a jó Isten nagy erővel áldotta meg: tud tűrni, áldozni. „Geduld ist Kraft in der höchsten Potenz” — a családayai türelem már csodákat művelt. Az édesanyai áldozatok tűzétől nem egyszer melegedett föl újra

a kihűlt családi otthon, a férj szíve. „Sajgó szívvel, de mosolyogva és szívesen végeztem kis kötelességeimet” — írja egy fiatal asszony, akinek családi élete fölött csúnya felhő ült. „A munka valamennyire vigaszt is adott. S mintha mi sem történt volna körülöttem, az uramat még jobban szerettem. És az uram visszajött, újra az enyém.”

Undset egyik hősnője azt vallja, hogy „a nő élete elveszíti földi célját, értelmét, ha nem valakinek a boldogsága”. A legtöbb családi élet az ifjú feleség részéről ezzel az álommal indul meg. A nő azzal a hittel köti az életét a férfiéhoz, hogy annak egész tartalma, kizárólagos boldogsága lesz. Az álom csakhamar színtelenedni, foszlani kezd — az új fészek fölött megjelenik az első felhő. Az ifjú feleség nyugtalanul, aggodással nézi, hogy férje újra föl-fölkeresi társaságát, hogy munkájában teljesen elmerül. Kár e feltékenységért — különösen a második esetben. A férfi lélektanát jobban ismerő feleség áldozatokkal, lemondással is szítani fogja férje munkaszeretetét. A komoly férjhez legközelebb férközni a feleség azon szereteten keresztül tud, amellyel annak munkáját állandóan kíséri. „Az ember magára hagyatva nem tudja megőrizni hitét önmagában. Szükségünk van valakire, aki erőnk mellett tanuskodik” — vallja F. Mauriac megrázó regényének, a *Viperafészeknek* szerencsétlen hőse, Louis. Ez a „tanu” legyen elsősorban a hitves. Az a meleg, érdeklődő szeretet, amellyel férje munkája felé fordul, nemcsak a munkának ad újabb lendületet, hanem a házastársak közti lelki közösségnek is egyik legbiztosabb megteremtője, őre. „Szeretem férjemet, de ő az egyik szigeten él s én egy másikon, s mivel úszni egyikünk sem tud, sohasem találkozunk” — írja egy amerikai asszony. Kétes, aggasztó az ilyen

szeretet sorsa, jövője. A feleség, aki nem tud „úszni” — verjen hidat a két sziget közé, azon át járjon a férj „szigetére.” A híd egyik legbiztosabb íve, férjének munkája iránti meleg érdeklődése. A hitves nemcsak hűséges feleség, hanem munkatárs, bizalmas jóbarát, a férj egész lelki-világának biztató, meleg kiegészítője. De e biztatás sohase torzuljon a férj meg nem engedett ambíciójának, törtetésének ösztökélésévé, démonjává. Sok családi tragédiának vált földidézőjévé a hiú feleség, akinek férje társadalmi elhelyezkedése, vagyona, tekintélye sohasem elég magas.

A szerető családanya tud arról is, hogy ő nemcsak gyermekeinek, de férjének is anyja. A népi nyelvhasználat nem hiába adja a férj szájába is az „anyjuk” megszólítást. A férj emberi természetében gyökerező igénye, szükséglete az ezer apróságon, gondoskodáson keresztül feléje sugárzó anyai szeretet. Ez igényéről még a gyermekek kedvéért sem tud lemondani. Mauriac már említett nagy regényében, a *Viperafészekben* sötét, de az életből hozott színekkel festi, mily végzetes távolba kerülnek a házastársak, mert a családanya csak a gyermekeknek élt. „Tu n'étais que mère! (te csak anya voltál!) — panaszkodik föl keserűen a férj a feleségnek. Az anyai szív mindenkié legyen — azért adta az Isten.

Panaszkodsz, hogy férjed részéről sok szeretetlenségben van részed. A férjnek ehhez nincs joga — a szeretet parancsa a házastársakat egyformán kötelezi. Mégis azt tanácsolnám, ne dobj mérlegre minden szót, minden tekintetet, arckifejezést, amelyek férjed részéről kellemetlenül, bántóan érintenek. Nagyon sokszor forrásuk nem a szeretetlenség, hanem a fegyelmezetlenség. „A

férj akárhányszor csak úgy sért, mint ahogy a játszótársak sértik egymást" — jegyzi meg Undset.

A szerető családanya tud hallgatni, elhallgatni. „A világ egyik legvégtetesebb tévedése s békétlenségének egyik legmélyebb oka ama vélekedés, hogy minden jogtalanságot azonnal napfényre kell hozni s elítélni. Minden okos és jószágos anya tudja, hogy akárhányszor az ellenkezője a helyes". Az önzetlen, okos anyai szeretet szinte tévedésmentesen tudja elválasztani, mit kell a férjjel közölni, mit kell elhallgatni. Itt újra az anyai lélektan egy kegyelmes adottságával, erejével állunk szemben, amelyet sem a világ, sem a család nem nélkülözhet.

A szerető anyai szív a férjjel szemben tud felejtetni. Nem ápolja, nem gondolja a közös élet minden rossz emlékét, mint egy genyessedő sebet, hanem kivágja, kitépi. Az anyai szív ne ismerjen a férjjel szemben ressentiment-t — tudjon úgy temetni, hogy a halottak vissza ne járjanak. A keserű szemrehányások alakjában visszajáró múlt meg tudja mérgezni, alapjaiban föl tudja dúlni a családi életet. Undset hatalmas regényében, a Kristin Lavransdatter-ben megrázó élethűséggel és erővel rajzolja, miként szakad meg az életközösség az egyébként egymást szerető házastársak, Erlend és Kristin között, mert Kristin egy fegyelmetlen pillanatában fölhányja férjének régi hibáit, hűtlenségét.

Áldozatos, szenvedni és megbocsátani tudó szeretetet kér a családi szentély az édesanyától a nehéz, sötét órákban, amikor jégveréses vihar vonul el a fészek fölött. S itt nem betegségre, anyagi zökkenőkre gondolok, hanem arra a szomorú ébredésre, amikor kitudódik, hogy a férji hűségeskü töredezik, vagy tán már össze is tört. Kegyet-

len, ólomsúlyú órák. Értem, hogy megértem a feleség remegését, a mély, vérző sebet, az őrlő fájdalmat a romok fölött. Mégis, mégis hadd kérjelek halkán, szépen: bocsáss meg hűtlen élettársadnak . . . Talán nem tudta mit csinál . . . Talán gonosz kezek pokoli ügyességgel állították fel a csapdát . . . Nem, nem védem — csak kérek, a családi szentély, az ártatlan gyermekek s a jövő javára kérek megbocsátást. Isten végtelen kegyelme úgy rendezte az életet, hogy romokból is lehet még szépet, nagyot alkotni. Az áldozatos, nagylelkű megbocsátásnak sokszor bűvös ereje van: kegyetlenül bünteti azt, akinek szól, s akárhányszor nemes, nagy erőket szabadít fel vagy szül benne. Ha Krisztus is úgy nézett volna Magdolnára, amikor besározott, ronggyá tépett lelkét odavonszolta eléje, mint a zsidók, azt hiszem, Magdolna újra a bűné, az utcáé lett volna. A krisztusi megbocsátás rásugárzásában a bűnös Magdolnából az Isten rabja, szentje lett.

A nagy flamand festőfejedelem, Rubens atyja, Rubens János Szász Anna hercegnő jogtanácsosa volt. Az érzékies nő hálójába kerítette a férfit. A bűn kitudódott, a szerencsétlen ember börtönbe került. A börtönből megírja hűségsgégését s az ennek következtében fenyegető anyagi összeomlásukat feleségének. Az asszony ezt írja vissza az urának a börtönbe: „Még ha nem is előzte volna meg hosszú szerelem ezt a szerencsétlenséget, szabadna-e akkor is oly nagy gyűlöletet Veled szemben táplálnom, hogy az ellenem elkövetett hűtlenséget ne tudnám megbocsátani? Ne írd többé „méltatlan Férjed“, hisz minden meg van bocsátva.” Az aláírás: „Votre fidèle épouse” — hűséges feleséged. E nagylelkűségnek köszöni a világ a nagy Rubenset.

Mint az élet a napfényt, úgy szomjúhozza a gyermek az anyai szív szeretetét. Az anya örök törvénye: kilenc hónapon át vérével, hónapok hosszú során át tejével, az egész életén át áldozatos, önzetlen szeretetével kell táplálnia gyermekét. S ezt tennie kell abban a tudatban, hogy gyermekeitől sok szeretetet kaphat, de sohasem annyit, mint amennyit ő ad. „A gyermekek nem tudnak úgy szeretni minket, mint mi őket — ebbe bele kell törödnünk” — írja Undset, beszéli az élet.

S az anyai szívből, a családi otthon Napjából gazdagon, önzetlenül, önfeledten ömlik a szeretet a gyermekszoba lakóira. Ez a Föld valóban koldussá lenne, ha rajta az anyai szív megfagyna. E szeretet meleg verőfényében sarjad évezredek óta az élet, a történelem. E szeretet meleg, megható emlékeivel van sűrűn behintve a nemzetek történelme, irodalma, művészete.

Hogy az anya hogy szeresse gyermekét?

Figyelve a mai életet, a kérdésre csak egy választ szeretnénk kihangsúlyozni: az anyai szeretet legyen okos.

Titokzatos világ a bontakozó gyermeklélek, tele csirával, ígérettel — jóval és rosszal egyaránt. Hogy a rossz csirák elsatnyuljanak s a jók kihajtsanak, kifejlődjenek, arról az isteni kegyelem után a legtöbbet az édesanya tehet. Felséges munka, amelytől jelentékeny mértékben egy-egy élet boldogsága függ. Hogy a munka bő termést hozzon, annak egyik legfontosabb feltétele, hogy az édesanya gyermekét illetőleg önmagával és a gyermek nevelésének többi tényezőivel szemben őszinte legyen. Sok élet ferdült, torzult el azért, mert kibújó vadhajításait, amikor kigyomlálásuk

még könnyen ment volna, a mindent elnéző anyai szeretet leple eltakarta.

A gyermek fejlődésében van egy szakasz, amely különösen igényli az okos anyai szeretetet. Ez a forrongás, alakulás, kiérés végtelenül fontos ideje. A kamaszodók teste-lelke új vonásokat vesz föl. Testük ellomposodik, ügyetlen lesz, a gyermeki báj az arcról lepattog. Lelkivilágukat — különösen a fiúknál — majd szétfeszíti az önérzet. Képzeletük mint még be nem tört csikó ugrál ide-oda. Egyre sűrűbben az érzékiség hullámai csapnak át rajtuk, hitéletükben jelentkezik a szkepszis.

Kettőzötten szeresd s vigyázz erre a forrongó mustra, hogy nemes borrá forrja ki magát. Ne leskelődjél, ne kutass folyton utána s mégis mindent tudj róla. Ne neveld lépten-nyomon, számolj önérzetével. A legfőbb gondod az legyen, hogy lelkiélete, hite sértetlenül, megizmosodva kerüljön ki e zajlásból. Ha valamikor, most légy Monika, aki Ágostonjáért sokat imádkozik. Fogj össze az apával, az iskolával, a hittanárral, az osztályfőnökkel és — ismétlem — mindenekelőtt az Istennel. E forrongó időben válik el, vajjon a következő évekre te leszel-e gyermeked legbizalmasabb barátja, vagy pedig mindkettőtök kárára messze elsodródtok egymástól. Ne feledd: úgy lehet, hogy gyermeked lelkiismeretének, erkölcsi megmentőjének is kell lenned. A szerető anyai szív a legfinomabb szeizmográf, amely már messziről megérzi és élénken jelzi a gyermekének erkölcsi alapzata felé futó veszedelmes hullámokat. Ha sikerült megőrizned gyermeked bizalmát, a közeledő veszéllyel szemben az isteni kegyelem kezében a leghathatósabb védelem, talán az egyetlen gát te lehetsz.

* * *

A család szívének van még egy nagy törvénye: utolsó dobbanásáig a családé. Így rendelte, így akarta az Isten.

Krisztin Lavransdatternek nehéz volt a házassága. Szerелеmből vállalta, mégis több volt benne a szenvedés, mint az öröm. Férje, Erlend megelőzte őt a halálban. Özvegységében egészen az Úrnak adta életét. Mindenét kiosztotta, a betegeket ápolta. Amikor veszedelmes járvány ütötte fel fejét, hősieen kivette részét a járvány elleni küzdelemből, amíg maga is el nem kapta. Utolsó perceiben megvillan fejében a gondolat, hogy egy szegény halottnak, Steinunnak misét ígért. Nincs már mása, csak házassági gyűrűje. Lehúzza ujjáról s odaadja hűséges ápolójának, Ulfnak. „Kinek szántad?” — kérdi Ulf halkán s amikor nem kap feleletet, újra kérdi: „Adjam oda Skule fiadnak?” Krisztin alig láthatóan fejét rázta, szemei lezárva maradtak. „Steinun — miséket ígértem lelke üdvéért . . .” Kinyitja szemét, tekintete ráesik a gyűrűre. Könnyzáró ered meg szemeiből, mert „úgy tetszett neki, hogy még sohasem látta oly világosan, mit jelent a gyűrű. Bár az élet ellen, amelyre a gyűrűvel magát elkötelezte, sokat zúgó-lódott, lázongott, tombolt, mégis annyira szerette, hogy egyetlen napját sem adta volna könnyű szívvel vissza az Istennek.” A beteg öntudata kialszik. Majd amikor ismét magához tér, tekintete ráesik a kezére. A gyűrű már nem volt az ujján, de ott maradt a nyoma. Egészen jól volt látható a durva, barna kézen, mint egy vékony, fehér bőrrel bevont sebforradás. Krisztin még a két rubin s a gyűrűbe vésett M (a Szentszűz nevének kezdőbetűje) nyomait is látni vélte. Az utolsó világos, tiszta gondolat, amely agyában kialakult, ez volt: vajha addig halna meg, amíg

a gyűrű nyoma az ujjáról el nem tűnik. S a gondolatnak megörült. Mégegyszer mosolygott és meghalt.

„Holtomiglan-holtáiglan.”

* * *

Hogy milyen a jó, szép, gazdag anyai szív, erre a kérdésre feleletet az Égtől is kaptunk. Felséges felelet, aminőt csak az Isten adhat.

Egyszer Gábrriel arkangyal üzenetet vitt az Égből Názáretbe. Az üzenet egy egyszerű názáreti leánynak szólt, akiről ismerősei csak annyit tudtak, hogy szegényen, fehérén, mindig Isten szándéka szerint él. Az Ég küldöttje többet is tudott: hogy ezé a názáreti Szűzé az Isten minden kegyelme, hogy az Úr van vele, hogy az asszonyok legáldottabbja. A hirnök elmondotta azután, hogy az Ige testté lesz s kilenc hónapon át a názáreti Szűz szíve alatt lakozik.

Igy is történt. Amikor eljött az idők telje, Mária szívéből leszakadt a Gyermeke, az Ige. A betlehemi barlangban két nagy, valóban világtörténelmi esemény történt: Istent kapott a Föld és Édesanyját az Isten. Sem az egyik, sem a másik nem képletesen, hasonlatban, hanem áldott, szent valóságban. Az anyai szívben ölelte át leg-szorosabban az Isten az embert, s ezzel szentté lett az anyaság.

Ime, a kérdésre: Milyen a jó anya? — a felelet Betlehem óta: Mária.

Hogy miért volt Mária jó anya? Az angyal ezt is megmondotta — az Úr volt vele . . . Az Isten közelében, az Evangélium erősugárzata alatt alakul, telik meg szépséggel, értékkel a legszebb mikrokozmosz: az édesanyai szív.

A CSALÁD NAPSUGARA.

A család fénye, melege, napsugara a gyermek. E napsugárban csodálatos színek, szépségek olvadnak egybe. Csak megfelelő prizmára kell ejteni, hogy színeire hasadjon, minden szépséget kitárja. A napsugár számára a Teremtő egy finom prizmát adott: az édesanyát. A gyermeket a szerető, gyermekeinek élő édesanyán keresztül kell nézni.

A mi prizmánk a nagy katolikus regényíró, Sigrid Undset. Hatalmas, az egész művelt világot bejárt alkotások fonódnak a neve köré. A kornak kétségtől ő a legnagyobb regényírója. De Undset nemcsak csodálatos művészerővel gazdagon megáldott író, hanem írói tevékenységén kívül kizárólag gyermekeinek élő édesanya, a gyermekszoba szerető, nagyszívű rabja.

Undset költői világa komor, tragikus világ, tele embersorsok örvényeivel, életmegroppanásokkal. De e komorságot megtörik verőfényes tisztások, meleg fényfoltok. E tisztások, fényfoltok a világbirodalom költészetének legszebb strófái. Csak melegszívű édesanya írhatta meg őket. Azokról a nagyszámú regényszakaszokról van szó, amelyek a gyermek köré fonódnak. Amint a nagy flamand festő, Rubens meleg szeretettel lopja rá vásznaira felejthetetlen puttóit, az élet melegétől kipirult arcú, egészséges, vaskos, rózsaszínben

játszó bőrű gyermek-angyalkáit; úgy hímzi tele Undset regényeit szépséget, mélységet kisugárzó gyermekjelenetekkel. Valami finoman üde báj, tiszta levegő, mosolygós derű ömlik el e képeken. Fényfoltok, tisztások, amelyeket nem lepett még be az országút pora, ahol az élet szűziesen érintetlen, átlátszó, egyszerű, ahol a könny is színeket szór.

Járjunk be néhányat e tisztások közül.

Ki — mi a gyermek?

A gyermek a családi otthon derűje, mosolya. Kicsiny lényéből, életéből báj, öröm ömlik a színtelenedő, szürkülő családi életre is. A robotoló hétnak ő a vasárnapja.

Csendes, verőfényes tavaszi vasárnap-dél előtt. Az apa, Selmer Pál (Égő bokor) kiviszi leánykáját, a kis Synnet a szabadba. A leányka babakocsit tol a köves úton. A Juliska-babát is ki kell vinni a szabadba. Erdőszélen letelepszene. Selmer próbál olvasni. Nem megy — „az erdőből oly erősen tódult ki az illat, az ég oly végtelenül mély és kék volt, s az apai tudatvilág szélén folyton ott izgett-mozgott fehérruhás kis leánya”. Látja, amint Synne letör egy kis ágat, kiveszi a kocsiból a babát s lázt mér. Egészen úgy, mint vele teszik. Aztán az ágat a nap felé tartja, nézi-nézi, mint a hőmérőt szokás.

Selmer egyszer csak hallja: „Igen-igen! Látod, hogy úgy van, amint mondtam!” Selmernek mosolyognia kellett — a panaszos hang a megtévesztésig hű utánzata az édesanyja hangjának. „Megint lázas vagy — ah, milyen borzasztó lázad van! Most nyisd ki jól a szádát, hadd lássam, nincs-e baja a torkodnak?”

Észreveszi, hogy az apa nézi. „Papa — nem

lehetnél te a doktor? Juliska borzasztóan beteg — mandulái lázasak."

Az apa lett az orvos. Synne nagy buzgósággal lehúzza a babáról az ingecskét. Selmer megkopogtatja a baba hátát, mellét — de olyan határozottsággal, hogy a varratokon keresztül hull belőle a fűreszpor. „Köszönöm, Nagyságos Asszony, a lázt nem szükséges még egyszer mérni. A baba kissé meg van hűlve, a tüdőgyulladás nyomai is észlelhetők, néhány napig maradjon az ágyban, beteg kosztón — Isten világáért semmi nyalánkságot! A fődolog, hogy a gyermek szépen, nyugodtan az ágyban maradjon s azt tegye, amit mondanak neki." Lopva rápislant Synnere, vajjon megértette-e a finom célzást. Nem — kerekre nyílt szemekkel nézett az apjára, leste minden szavát. — „Úgy papa s most te vagy a patika!" S az apa lett a patikus, kiadta a szükséges orvosságot.

Ez is lezajlott. Selmer újra elnyújtózkodott a pázsiton. Gondolatai a múltban barangolnak, régi emlékek zsongják körül. Csak akkor szökken vissza a jelenbe, amikor Synne maszatos, agyonizzadt kis kacsójával néhány összenyomott epret gyömöszölt a szájába. „Papa, ezeket neked hoztam. Papa én úgy szeretlek téged . . ." S kényelmesen rátelepszik az apja mellére. „De gyerek, mit csinálsz, — most inget is válthatok ebéd előtt. Pfuj, milyen kis malac vagy!" — szól rá az apa, akinek fehér ingmelle eper- és fűnyomokkal büszkélkedik. De azért elkapja s melegen magához szorítja a kis bűnöst . . . az ő gyermekét.

Nehéz volna megmondani, mi mosolygósabb: ez a kép vagy a fölötte kéklő ég . . .

De ennél több is a gyermek.

A gyermek a nő számára — írja Undset — a boldogság nagy ígérete. „Nő vagyok — vallja Jenny (Jenny) — következőleg azáltal kell boldoggá lennem, hogy anya leszek.” S Jenny szavahihető tanu. Művészerőket hordoz magában, melyek biztatóan, sokat ígérően bontakoznak ki. Élt gazdag, mozgalmas szellemi életet, állt a szerelem perzselő tüzében, a szenvedély viharában is. S mégis, „a rövid idő, amely alatt tudta, mit jelent boldognak lenni, az a negyvennégy és fél nap volt, amikor gyermekével élt”. Amikor aztán a fiúcskát karjaiból kiszakítja a halál, a fájdalom, az álmatlan éjszakák majd megőrzítik a szerencsétlen anyát. „Éjjelenként összehajtogatom vánkosomat, karjaimba veszem, babusgatom s a fiúcska után nyöszörgök. Hívom, hívogatom, beszélgetek vele, amikor senki sem hall.”

Undsetnek van egy másik meghatározása is a gyermek számára. „Les enfants, c'est un vide du coeur rempli.” A gyermek a telt szív üressége. Hogy értsük ezt? A gyermek nem lop senkitől. Kitölti az anya szívét, de úgy, hogy amellet minden szép és nemes számára bőven hagy helyet. „Az anyai szeretet nem zár ki más szeretetet.” Az anyai szív nagy, „cor dilatatum” — kitágult szív, kitágítja a gyermek . . .

Sokszor megtörténik, hogy a gyermek lesz az Isten gyűjtőlencséje, amelyen keresztül zúdul a kegyelem az apára, az anyára.

Selmer nem hitt Istenben. Hogy eltalált Krisztushoz, abban nagy része volt Synnenek: csillogó-villogó kis lelkével ő volt a tépelődés, viaskodás, istenkeresés sötét óráiban a szentjánosbogárka.

Selmer sokszor beszélt leánykájának az Istenről — pedig maga még elkeseredetten vias-

kodott Vele. „Az Isten úgy van, — beszéli egy alkalommal Synnenek — hogy amit Ő akar, az meg is történik.” — „De hiszen akkor az Isten éppen úgy van, mint a mama!” — Tanítgatja a gyermeket keresztet vetni, közösen mondják az esti imát. Synnenek mindez játék is, komoly is. „Papa, ne játszunk ma is úgy, mint tegnap?” — s már hozza is a dívánpárnát, ledobja ágyacskája elé s rátérdel. „No, gyere papa, játszunk esti imát.” — Mászor benyit az irodába, megáll az ajtóküszöbön, lassan, ünnepélyesen keresztet vet s aztán egyszerre csilingelő nevetésbe tör ki, odaszalad az apjához, az ölébe ugrik s bájos csintalansággal rászól: „Te is csináld, apa!” Selmer lelkiismerete nyugtalanodni kezd: a gyermeknek nem szabad a vallással játszani, tréfálkozni. De aztán eszébe jutott valami az Evangéliumból: „Engedjétek Hozzám jönni a kisdedeket!” Aki ily melegen hívja magához a gyermekeket, az bizonyára eltűri azt is, hogy a kicsinyek kezdetben játszanak Vele. Synne addig járt Krisztushoz, amíg egészen az Ővé lett.

Amikor vihar tépi a fészket, akárhányszor a gyermek lesz a hőse.

Selmer családjára zivataros idők szakadtak. A szerencsétlen anyát a vihar kidobta a családi fészekből. Elsodródott, elkallódott. A már nagyobacska Synne, bár sohasem beszélt róla, tudta, hogy anyja a szakadék szélén, az erkölcsi halál árnyékában jár. A gyermek szeme mindig többet lát, mint amennyit a szülő gondol. Ez nem volt elég: Synne súlyosan megbetegedett. Selmer háza körül a halál ólálkodott, hogy elvigye legdrágább kincsét. Egyik napon, mikor az állapot nagyon súlyos volt, a kis beteg magához vonja kétségbeesett apját. „Apa, neked meg kell tenned — föl kell áldoznod engem . . . Én valamit el akarok

nyerni — egy lélek javára . . . ” — „Synne, nem tudom megtenni . . . ” — „De igen apa, tedd meg — én már megtettem — már előbb fölajánlottam magamat . . . Mondd: Istenem, fölajánlom őt Neked!” A halál árnyékában álló gyermek s a kétségbeesett apa viaskodnak. A gyermeket a köhögés fojtogatja, de közben kihallatszik gyenge szava: „Apa mondd . . . ” S az apa végül is rádől az ágy végére s kinyögi: „Uram, fölláldozom őt Neked . . . ” — Isten nem fogadta el az áldozatot — Synne fölgyógyult — de hazaküldte, ha rongyosan, sárosan is, az édesanyát.

A gyermek tud a szülők élő lelkiismerete, mentőangyala is lenni.

Selmert megtérése és feleségének hazatérése után az örvény szélére sodorja a kísértés. Még egy lépés s zuhan az erkölcsi szakadékba . . . Találkozik ifjúkori szerelmével s jegyesével, aki közben szerencsétlenül férjhez ment. A találkozás abban az időben történt, amikor megtudta, hogy saját felesége más gyermekét hordja a szíve alatt. Már-már megszédül, amikor a fenyegető sötétségben megvillannak gyermek-szempárok: egykori jegyese s a saját gyermekeinek szeme. „Egy anyát fiának szemében a gyalázatba dönteni — nem, e bűn számára nincs bocsánat!” — súgja valaki — valami zúgó, szédülő lelkének. S Selmer megborzik a mélységtől s visszahúzódik az örvény széléről.

Hjelde asszony ugyanígy tett. Őt is elkapta a szenvedély. Találkát ígért. De mielőtt a találkára elment volna, sokszor gyermekeinek szemébe nézett. Így történt aztán, hogy maga helyett levél ment a találkára. „Nem akarok hozzád menni, Vegard. Egyebek közt gyermekeim és férjem

miatt. Egy anyának nemcsak megközelíthetetlennek kell lennie, hanem annak is kell látszania — különben nem elég jó anya."

Harriet gyermekét, a kis Évát elragadta a halál. A lesújtott anyának hite nincs — össze-törten vonszolja életét. Amikor a kísértés rátör, odadobja magát. Elválík első férjétől — hozzá-megy ahhoz, akivel az utóbbi időben már bűnös viszonyt tartott fenn. A szenvedély lángjai rövidesen lelohadtak — csak leégett életének kormos roncsai meredeztek fenyegetően, szomorúan az ég felé. „Éva, kicsi Éva” — nyög a szomorú tűzkárosult a romok között — „sohasem sodród-tam volna ily messze, ha te itt nem hagytál volna...” S az örvényből, amelybe zuhant, kitárja karjait elveszett gyermeke felé . . .

A családi otthon fölött elzúgott vihar után a gyermek a szivárvány.

Amikor a kísértés vihara nagyobb károk nélkül elvonul Hjelde feje fölött, elgondolkozik. Este van. Ott ül az ablakban, legkisebb gyermeké-vel az ölében. „Az anya áll a gyermek fején pihen puhán, a gyermek meleg arcát anyja nyaká-hoz szorítja. A kicsiny, összekuporodott gyermek-testből átáramlik a meleg az édesanyára. A boldogság — hogy tudtam ennyi év után benne akár hinni, akár kételkedni . . . A boldogság a gyermek s az az ezer fényvillanás, amik a gyermek-szobából jönnek . . . A gyermekek az okai annak, hogy mindennek dacára is az életben örömet találunk.”

A gyermek tud az utolsó meleg napsugár is lenni, amely körülfonja a halálveritékes apai-anyai homlokot.

Dán hónapos szoba. Doris (Tavaszi) az élet szerencsétlen hajótöröttje ziháló, foszlányokká

szakadozott tüdővel fekszik a betegágyon. Várja, hogy a pislákoló gyertya utolsót lobbanjon. Bátyja, Torkild sok év után halódásában fölkereste. Beszélgetnek. Egyszerre csengetnek. Doris elváltzott hangon suttogja: „Hozzák a fiamat!” Elfelejtí, hogy az ajtóban a halál leaelkedík — a halálos beteg szobájába besurrant a napfény — kicsiny fia . . . Kéri bátyját, halála után vegye magához a fiút. „Én alig élek már három hetet. Aztán vedd magadhoz a kicsit!” Közben lehúzza a fiúcska lábáról a nadrágot, a kis harisnyákat. „Nem merem a kezét megcsókolni — mindig a szájába gyömöszöli, félek, megfertőzőm. De néha megcsókolom a lábát. Csak egyszer szoríthatnám magamhoz, csak egyszer csókolhatnám össze . . . nem szabad.” A beteg visszahanyatlik vánkosai közé. „Csókold meg te, hogy lássam!” — kéri bátyját. Torkild óvatosan megcsókolja a gyermeket. „Csókold ajkon!” — parancsolja Doris. Torkild megteszi. „Fektesd a gyermeket az ágy szélére” — suttogja izgatottan a beteg — „s jöjj ide hozzám!” Aztán vékony, aszott karjaival elkapja bátyja nyakát, lerántja magához, egész szenvedéllyel rátapad ajkára. S amíg mint egy őrzöngő csókolgatja, folyton suttogja: „Ez az én fiam csókja — érted, az én fiam csókja, úgy lopom a te ajkadról!” . . . A már csak pislákoló életet felkorbácsolja a boldogság . . . Rá egy hétre Doris meghalt.

Minden földi élet útját zökkenők szelik át, minden földi örömmön ott csillog a könny. A gyermek is a családi életben nemcsak napfényt, erőt jelent, hanem sokszor elsötétédést, szenvedéseket is. A gyermekre úton-útszélen leaelkedő betegségek, a lelki-világán egyre erősebben kiütözö veszedelmes hajlamok, az esetleges, néha

korán bekövetkező erkölcsi kisiklások sokszor húznak komor, nehéz felhőket a szülők fölé.

Lavrans (Krisztin Lavransdatter) rajongásig szereti gyermekét, a kis Krisztint. Elhalmozza szeretetének legkülönbözőbb jeleivel: sohasem jön üres kézzel haza, sokszor elviszi magával hosszabb utakra is, el-eljátszadozik vele. Amikor Krisztin felnő, szépségével, lelki nemességével ő lesz atyja büszkesége, boldogsága. Amikor aztán meg kell tudnia, hogy a bűn besároozta, megtépázta az ő szép leányát, lelke meggörnyed a nehéz súly alatt. Hallgatóg, fáradt lesz, de a szeretete leánya iránt nem lesz kisebb. „Nem tudsz olyant tenni, ami atyád szívét irántad meg tudná változtatni” — jelöli meg Lavrans a szülői szeretet heroikus határát, mondjuk inkább határtalanságát.

Van úgyis, hogy a szülők vetnek hűvös, néha mélyen sebző árnyékot a gyermek életére.

Krisztin küzdelmes, nehéz életét teljesen hat szép fiának áldozta. Amíg a gyermekek kicsinyek voltak, egész lelkükkel anyjukhoz tapadtak. De minél nagyobbak, serdültebbek lettek, annál jobban távolodtak tőle. Krisztin nem vette észre, hogy a közte, s férje, Erlend között egyre sűrűbben előforduló surlódások, egyenetlenségek hogy zavarják, nyugtalanítják, s anyjuktól távolítják a fiúk lelkét. Erre csak akkor eszmélt fel, amikor a családi életközösség Erlend hirtelen eltávozásával megszakad, s ennek révén a falu hitvesi hűségét is kétségbevonja, házasságtöréssel vádolja. A vád a faluba érkező püspök elé is kerül. Krisztin s fiai csak ekkor szereznek róla tudomást. A külső látzat szerint megalapozott váddal szemben a kis-korú fiúk elszánt védelmükbe veszik a szerencsétlen anyát, de kérdésére, mit gondoltak a közte

és atyjuk között az utolsó években lezajlott eseményekről, őszintén, fájoan vallják meg: „Atyánk s te nem gondoltatok másra, mint a köztetek dúló harcra. Nem vettétek figyelembe, hogy mi azalatt férfiakká lettünk. Soha sem néztetek arra, ki sodródik fegyvereitek közé s kap vérző sebet.” S Krisztin megszegyenülve érzi, mily igazat mondott a fiú. A fájó feszültség egy megkapó képben oldódik fel: az öt nagyobb fiú felfegyverkezik — teljes fegyverzete csak a legnagyobbnak volt — s így vonulnak fel anyjuk vádlóival szemben. Az anya megrendülve, könnyes boldogsággal nézi az elvonuló kis csapatot. „Egyik sebet a másik után kapta az életben, de most tudta, hogy mind begyógyultak. A sebforradások érzékenyek voltak, mint a csupasz hús — de tudta, hogy elvérezni nem fog.”

A legnagyobb öröm tőszomszédja a legnagyobb fájdalom. Az emberi fájdalom legmélye, amikor kialszik a család napsugara, szerető anyja temet szerető gyermeket.

Sápadt arcú, gyászruhás élő Piéták, a kicsiny síron, fehér márvány sírkeresztén túl van a menynek országa. S ez az ország mindenek előtt a gyermekeké.

Hjelde asszonynak is volt kicsiny sírja. A kis Lars pihent benne. Ahányszor el-elgondolkozott gyermekein, fáradt lelke legutoljára mindig a kis sírkereszt ágaira szállt. A sírkeresztén innen az élet, a gyermekek szüntelen változnak, de „a kis Lars nem változik, ő megmarad mindig az én kicsi-kicsi fiamnak . . . Nur Verlorenes bleibt uns ewig — csak az elveszett gyermek marad örökké a mienk. Örülök, hogy az Égben ugyan úgy fogom viszontlátni, mint ahogy ölemben utoljára elszenderült.”

Ha neked is van messze elszállt kicsi Larsod, végtelen tisztelettel állok fájdalmad előtt, de engedd meg, hogy kigyujtva szent hitünk fáklyáját, halkán elsuttogjam őrlődő, könnyes lelkednek: Nur Verlorenes bleibt uns ewig . . . Lars teljesen a tied . . . Lars jó helyen van . . . „Amikor egy édesanya haldoklik, maga az Úr, vagy áldott szívű Anyja így szól a haldokló már Égben lakó gyermekeinek egyikéhez: „Szaladj, siess édesanyád elé!”

TARTALOM.

A válságok kora	5
A legfájóbb válság	13
A „nagy titok”	28
A család feje	40
Az anya metafizikája	59
A család szíve	71
A család napsugara	87

